

SLOVAN

MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO

LETO XI.

1913 - 7

VSEBINA.

Josip Kozarac: Mrtvi kapital	195	Bohinjca: Izbrani spisi, II. zvezek. „Sredozimci“. —
P. Rene: V slovo	200	Ivo Grohovac-Riječanin: Rijekom i Reščinom. —
Dr. Fr. Ilešič: „ Gospa s solnčnico “	201	„Zadnje rože“. — Dr. Tad. Stan. Grabowski: „Slo-
Prof. A. Bezenšek: Balkanska sloga	212	venska pesnitev na tleh poljskih“. — Najnovejša
Prostoslav Kretanov: Spominl na		zgodovinska dela Stojana Novakovića.
Joslpa Cimpermana	213	Gledališka umetnost:
S. G.: Vdove	215	Ignacij Borštnik. — Letošnja gledališka se-
Fr. E.: Roža v — herbariju	216	zona. — Statistika kr. srbskega gledališča.
Dr. Janez Mencinger v Kranju	217	Raznoterosti:
Listek	219	Zbrana dela Ks. Šandora Gjalskega. — Zofka
Književnost:		Kvedrova: „Vlada s Marja“. — „Ratni pohod“. —
Pavel Flerè: Babica pripoveduje . . . — Petra		Pisatelj Anton Brezovnik.
		Glasba:
		Rozamunda.

NAŠE SLIKE.

Na Kosovo je šel **Ivan Meštrovič**, velikani kiparske umetnosti sedanje dobe, mnogo prej nego junaška armada 1. 1912. Čutil je ob vhođu vso težo dogodkov, bivših in bodočih ter zazri 12 **karijatid**, ki kažejo na obrazu nemo, okamenelo strahoto vekov. Ugleдал je pa tudi **Vdovo**, ki ji je bol tem večja, čim večja ji je bila ljubav. (Str. 193 in 209. Obe sliki sta iz Meštrovičeve idejne skupine kipov: Vidovdanski hram). Prim. še Rosandičovo sliko „**Nakit na vrata**“, str. 213. — K članku „**Gospa s solnčnico**“ spada slika „**Venecija**“, str. 201. — V listku poročamo o pesniku Ledinskem; slika njegovega rojstnega kraja **Ledin** je na str. 195. — **Ignacij Borštnik**, gled. umetnik, str. 221. — Poleg „**Pogleda na Varno**“ znano zgodovinsko bolgarsko mesto ob Črnem Morju (str. 217) opozarjamo zlasti na **Gjalskega** in njegovo vladavino (str. 203, 205 — glej Listek I); njegov oče kaže s svojo vnanjostjo jožefinca (str. 207).

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „**Slovana**“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

IVAN MEŠTROVIĆ: VDOVA (VIDOVDANSKI HRAM).

„Ugledal sem vdovo, okamenelo od
strahote in bolečine...“

LEDINE, ROJSTNI KRAJ RODOLJUBA LEDINSKEGA.

JOSIP KOZARAC:

MRTVI KAPITALI.

(POVEST).

VI.

(Dalje).

Ko je prišel drugi dan trenotek razstanka, a Urbanitzky še ni niti z eno besedo omenil snubitve, nista vedeli gospe, ali se je Urbanitzky z njima našalil ali si pa v zadnjem hipu premislil. V prvem hipu sta menili, da ga je Anka na vrtu odbila, ali ona jima je rekla svečano, da je ni niti zasnubil. Urbanitzky, ki ga je snočišnje razburjenje čez noč minilo, je bil še ledenejši in molčečnejši nego včeraj ter mu je bilo nekako neprilичno, ko ga je stari Matković pustil samega z gospema, zakaj iz celega njunega bitja je čital eno edino besedo: Torej povej, kaj misliš, zasnubi jo že vendar enkrat! To tesnobo v hiši je oživljala edina Nela, ki je, kakor razposajen metulj, letala iz ene sobe v drugo, ne znajoč niti sama zakaj; kakor da ni niti čutila, da se mož, ni pomislila, kaj je to, možitev; začutila je samo neko novo ugodno izpremembo. Bilo ji je vse lepo, vse veselo in srečno . . . In da so ji rekli: Neumayer je nocoj prelomil dano ti besedo, a zato te je zasnubil Urbanitzky, bi je to novo iznenadenje ne raztužilo — nego bi jo prej razveselilo... Dolgo, dolgo

je mahala z robcem za Neumayerjem, ko se je voz premaknil in se še komaj videl skozi prah; a da jo je kdo povprašal, zakaj to dela, bi se začudila in bi ne znala dati drugega odgovora, nego da se to mora tako delati, da to zahteva etiketa . . .

Anka je morala zabrinjeni materi in teti po desetokrat pripovedovati, kaj je govorila na vrtu z Urbanitzkim. Storila je to s prirojeno ljubkostjo in pripravnostjo, da nista mogli niti za trenotek dvomiti o njeni iskrenosti. Tolmačili sta si njen in Urbanitzkega pogovor o zabavi na plesu na vse načine, popraševali Anko, ali ga morda ni s čim užalila, pretresali vsako njegovo besedo in opazko — a nikakor nista mogli najti pravega vzroka njegovemu čudnemu vedenju. Gospa Vuković ni mogla Urbanitzkega vroče želje: da li sme zaprositi Ankino roko?, nikakor spraviti v sklad z njegovo današnjo otrplostjo, — zato je komaj čakala, da se vrne domov in razjasni vso stvar. Gospa Matkovičeva je po stokrat prosila, naj ji za božjo voljo takoj piše, ko kaj zve — ter je s težkim srcem pričakovala prvo sestrično pismo . . .

To pismo je prišlo že tretji dan, a iz njega ni mogla ničesar zvedeti, edino to, da se je Urbanitzky nekje izrazil, da se je s snubitvijo pre-naglil. „V katerem pogledu, draga sestra, se je pre-naglil, tega nisem mogla zvedeti —: morda se mu je Anka oni večer na plesu zdela lepša, nego ko jo je prišel snubit; ali mu morda ni ugajalo njeno prostodušno vedenje doma, morda mu je preveč vaška in neizobražena . . . A lahko je mogoče, da ga je odvrnila tudi groba neotesanost tvojega soproga, ki se ne more prikupiti nobenemu finejšemu človeku . . . In tako se je, vidiš, obistinilo ono, kar sem ti vedno pravila, da je Ankina odgoja izgrešena, ker si jo preveč prepustila lastnemu mišljenju in družbi tvojega moža-prostaka.“

To je bil edini smisel, ki se je mogel dobiti iz lista, dolgega štiri strani. Gospa Matkovičeva ga je prečitala nekolikokrat — in naposled je napisala sestri istotako dolgo pismo, v katerem se je vsaka druga vrsta končavala z nekoliko znamenji klicajev in vprašajev . . . A na vsa ta vprašanja in izraze začudenja je mogla dati gospa Vukovičeva samo eden ter isti odgovor: da ni zvedela ničesar o Ankini stvari; Urbanitzky da je napram njej spoštljiv, kakor dosedaj (to zadnje je podčrtala dvakrat), edino to se ji zdi, da je nekoliko melanholičnejši, nego je bil poprej . . .

In tako je to dopisovanje med sestrama trajalo tri tedne, dokler ena ni imela več, kaj naj vpraša, a druga ne, kaj naj odgovarja . . .

Neumayer je bil ves srečen, a to srečo je še bolj v njem razgreval gospod Vuković, ki mu je vsakikrat vedel povedati o Neli nekaj novega in prijetnega. V tonu onih, ki so Neumayerju čestitali na zaroki, je opazil on sam tudi nekaj porogljivega, ali bil je uverjen, da mu vsi ti ljudje zavidajo, ker je baš njemu pripadla ta ljubka in mila Nela, za katero toliki hrepene in vzdihujejo. In dokler so njega nekateri pogledovali pomiluje, je on mnoge obžaloval, za katere je mislil, da jim je vzel Nelo. Popolnoma se je predal v roke zamamljive in izkušene Neline tete, ki je po svoji volji ravnala z njegovim mišljenjem. Odrejala je, kdaj in kako se naj vrši poroka, kdo naj bo pozvan na svatbo in kdo ne. Izbirala je stanovanje, v katerem bodeta mlada dva stanovala. Vsak dan je imela novo, izvrstno idejo, da jo je Neumayer v sebi smatral za svojo previdnost. Poslušal je samo s srečnim nasmeškom njeno spretno in natančno opisovanje Neline poročne obleke in nakita njenega . . . Kadar koli je prišel tja, vsakikrat je našel polno sobo

ilustriranih cenikov o pohištvu — poedini listi teh cenikov so potovali neprestano na vas k gospe Matkovičevi, a od tam zopet nazaj, ter je gospa Vukovičeva mogla vsakikrat obradovati Neumayera, da se njegov okus za čudo povsem ujema z Nelinim in da se naroči vse to, kar želita — — —

V istem času se je odigrala na vasi ista igra med Nelo in materjo. Anka je tudi tuintam prisostvovala temu posvetovanju pri izbiranju raznih stvari in cen, a njeno mnenje ni bilo merodajno, in to največ radi tega, ker je mnogokrat pripomnila, da je ta ali oni luksuz povsem nepotreben. Na tako pripombo je Nela prasnila v smeh ter pomilovalno pogledala Anko, očitajoč ji, da omalovažuje njen položaj in ulogo, ki jo bo odslej igrala v meščanski družbi . . . Matkoviča pri naročanju reči ni nikdo ničesar vprašal. Njemu so se pokazali samo gotovi računi. In akoravno skrben in štedljiv, ni mogel v tem trenutku zakriti svoje dobrote in mehkode srca ter je drage volje vse račune poplačeval; ali baš ta njegova dobrota je bila vzrok, da so Neli neprestano vstajale želje po nadaljnjih naročbah.

Lešiča ni bilo v Matkovičevo hišo, odkar sta bili gospe na gumnu. Neli je čestital pismeno na zaroki, in to z zelo laskavimi in poetičnimi besedami, da je gospa Matkovičeva po Urbanitzkega nezgodi — tako je nazivala „neuspelo“ Ankino možitev — zopet povsem drugače sodila o Lešiču nego na predvečer prihoda Urbanitzkega.

Razen Neline možitve je bilo še nekaj, kar se je pričakovalo v Matkovičevi hiši z nekim nemiro — in to je bila nagla smrt debelega ravnatelja gosposčine ter z njo združeni polustrah in poluradost, kako se bodo sedaj stvari v gosposčinski upravi razvile . . . Prvo iznenadenje je bilo to, da je bila za ravnatelja imenovana doslej nepoznana oseba. Gospa Matkovičeva je na to vest prebledela, zakaj ona je že sanjala o ravnateljstvu; a brzo se pomiri z uteho, da se ji vsaj ne bo treba svojim dosedanjim kolegicam klanjati, kar bi jo neizmerno bolelo . . .

Prvo svoje delo je započel novi ravnatelj z naredbo, s katero je od vseh svojih podrejenih gosposčinskih uradnikov zahteval curriculum vitae, izpričevala o izvršenih šolah in o dosedanjem službovanju. Že sam ton te naredbe je navdajal mnoge uradnike z doslej nepoznanim strahom. Stari Matković ni imel nobenih izpričeval; dovršil je nižjo gimnazijo, stopil kot učenec k ravnateljstvu gosposčine ter ostal tam do

sedaj, povzpevši se s časom do oskrbnika prvega razreda. Po tolikih letih si je pridobil popolno izkustvo v svojem poslu ter je bil cenjen kot eden najizkušenejših in najboljših uradnikov, a njegova točnost in nesebičnost je bila uprav poslovična. Nasproti temu pa mu je manjkal dar pismenega občevarja, tako da so bili njegovi dopisi in poročila brez glave in repa, in pri tem je bil naravnost len v reševanju službenih spisov. Vedno je govoril, da to pisarjenje ne pomeni ničesar, in ne enkrat sta Lujo in Vinko po njegovem navodilu reševala zaostale spise za več mesecev. Spisi so bili večkrat razmetani po vseh knjigah in novinah, a stari Matkovič se je izgovarjal, da niti pokojni debeli ravnatelj ni bil v tem pogledu boljši, nego je malone na vsaki naredbi dodajal familijarne beležke in pozdrave in je s tem tako rekoč sam vzel dotični naredbi vsako službeno strogost . . .

Željno pričakovane nadaljnje odredbe novega ravnatelja hudo zadenejo gosposčinske uradnike: dobra tretjina jih je bila odpuščena, a ostali so bili urejeni z novo klasifikacijo. Po tej klasifikaciji je preskočil Lešič Matkoviča, tako da je Lešič — ker je imel izpričevala najvišjega strokovnega zavoda — imel od novega leta dobiti večji Matkovičev okraj, dočim je imel Matkovič iti na pusto „Čardačine“, na ono gumno, nad katerim se je gospa Matkovičeva tako zgražala. Matkovič je bil s to odredbo povsem zadovoljen, ker kot človek v letih je želel opravljati manjši okraj in manjše posle, tem bolj, ker so se mu dosedanji dohodki „z ozirom na dosedanjo zvesto službo“ tudi nadalje pustili . . .

Gospa Matkovičevi je bilo obupati, ko je zvedela za vse to; vedno je mislila, da je samo začasno na tem ji odurnem selu, ter je živela v večni nadi, da bodo danes ali jutri premeščeni v katero večje in ugodnejše mesto — a sedaj evo obratno! V prvem hipu je hotela sestri v voz in se odpeljati k ravnatelju, da izprosi od njega preklic te naredbe, a energična protibeseda Matkovičeva, ki ji je predočil usodo odpuščenih uradnikov, jo je odvrnila od te nakane. Njo je to premeščenje bolelo tem bolj, ker se uprav sedaj moži Nela! Zato je napisala sestri pismo, da se bo poroka pospešila kar najbolj in da o premeščanju ne omeni Neumayerju niti besedice . . .

Kakih štirinajst dni zatem je obhodil novi ravnatelj podrejene mu okraje. K Matkovičevim je prišel nenadoma v spremstvu Lešiča, katerega je vzljubil in vodil s seboj na svojem prvem potovanju. Novi ravnatelj je bil izredno ljubezljiv in inteligenčen človek, a v službi zelo vesten in

po vnanjem vedenju kavalirsko prevzetan. Kljub svoji ljubeznivosti si je umel od podrejenih uradnikov pridobiti izvanredno spoštovanje . . . Tudi gospa Matkovičevi je ta gentleman ugajal že na prvi pogled ter ga samo ni mogla razumeti, zaradi česa je Lešiča tako vzljubil.

„Hotel sem ga vzeti k sebi v središče, pa on neče in neče; raje ostane zunaj — pa dobro, storil sem mu po volji. Ali da je mene slušal, bi enkrat prišel na moje mesto, a tako ostane na veke oskrbnik,“ se obrne ravnatelj s hladno ljubeznivostjo k Lešiču in iz vsake njegove poteze se je čitala ona moč in samozavest visokega uradnika.

„Kolikor mi je znano, uživa gospod Lešič na deželi,“ reče gospa Matkovičeva.

„Bolje rečeno v kmetskem delu“ — — — pripomni Lešič.

„V ostalem, ako se za leto dni ne oženi, ga zopet premestim,“ reče ravnatelj z onim privlačno-strogim nasmeškom, za katerega ne veš, ali je šala ali resnica . . .

„Torej, sedaj vam ne preostaje nič drugega,“ se obrne gospa Matkovičeva k Lešiču, samo da nekaj reče; a ko se spomni Anke, se pokesa v istem trenutku teh besed.

Ko so se najživeje razgovarjali, je mislila gospa Matkovičeva, da je sedaj najboljša prilika, s fino zlobo očitati ravnatelju njihovo premeščenje na „Čardačine“; a drugače ljubeznivi ravnatelj ni hotel niti slišati o tem, da bi izpremenil svoj odlok, nego je istotako fino zavrnil gospo Matkovičevu.

Z Matkovičem je postopal ravnatelj kot s poštenim človekom, kakor je to tudi zaslužil; a vendar sta bila v neprestanem prepiru, ker je bil Matkovič v svojem izkustvu svojeglav, dočim se je ravnatelj opiral na prakso in teorijo. Zato so se njegovi nazori večjidel nagibali k Lešičevim, ali izvršitev svojih idej so vendar prepustili Matkoviču kot izkušenejšemu.

„Kaj hočemo, za sedaj moramo še tako, ker ne morem niti jaz čez noč narediti tega, kar se je zanemarilo skozi leta in leta; a človek mora tudi napram gosposčini sami biti oprezen, ker te vedno gledajo po strani, kadarkoli prideš s kakimi novimi zahtevami in izdatki. Iti hočemo polagoma ali vztrajno naprej!“ S tem se je navadno končalo razmotrivanje gospodarskih stvari med ravnateljem, Matkovičem in Lešičem.

Vest, da je Matkovič premeščen na „Čardačine“, je neugodno dirnila v Vukovičevi hiši, in prejšnje zavlačevanje poroke se je naenkrat

izpremenilo v „čim preje — tem bolje“. Gospa Vukovičeva je sokolila na vse načine svojo sestro, naj ne obupa, ako mora na „Čardačine“; za Anko je v enem oziru tudi bolje, da bo naпусти in ne na vasi, ker če že nima družbe sebi enake, ji ni treba tudi take, kakor jo je imela dosedaj na vasi; in pri tem je seveda največ mislila na Lešiča — ne vedoč, da je ta mladi človek v zadnjem času poskočil visoko v vrednosti. „V ostalem, draga sestra, poznaš mojo naklonjenost napram tebi, veš, da so ti moja vrata vedno odprta, in ne bo mi niti najmanj težko, ako prebiješ večjidel leta pri meni. Storit hočem vse mogoče, da ti olajšam tvoje težko breme.“ Gospa Vukovičeva se je rada bahala s takimi frazami, samo da v kateremkoli pogledu iztakne svojo osebo, zlasti tam, kjer je vedela, da ne pride nikdar do tega, da v resnici tudi doprinese svoje velikodušno ponujene žrtve. A njeno sestro so take besede vedno globoko dirnile ter je smatrala gospo Vukovičevu za edino svojo dobro zvezdo. Po vsakem takem pismu je prišlo v Matkovičevi hiši do neugodnih prizorov, ker je gospa Matkovičeva morala dati duška svojim čuvstvom, očitajoč Matkoviču svojo nesrečno možitev, njegovo žalostno službo itd.

Ostri Matkovič je vzkipek vsakokrat na take besede ter ukazal kočijažu, naj zapreže voz in njegovo posteljo in stvari odpelje na „Čardačine“, a ona — gospa — naj gre, kamorkoli hoče... Ko se je izkričal do sita, je prišel zopet k sebi, ker jih je bila polna hiša, ker je bilo vsak čas drugega posla ter nobeno hipno čuvstvo — bodisi ugodno ali neugodno — ni moglo trajati dolgo časa...

Lešič je prihajal v hišo še česče nego dosedaj; tako je namreč zahtevala služba pod novim ravnateljem. Ni bil povsem na jasnem, ali mu je gospa Matkovičeva naklonjena ali ne, a vedel je, da v tej hiši bijejo tri srca in mislijo z njegovo mislijo, in zato je vedno vesel prihajal tja.

S svojo iskrenostjo, ki je bila napram drugim, kakor tudi napram njemu samemu enako pravična, je deloval trajno in polagoma na gospo Matkovičevu, ki je poleg vse prevzetnosti bila ipak z vsakim dnem vedno toplejša proti njemu. Ali misel, da bi ji bil on zet, se ni mogla ustaliti v njeni glavi. Za to mišl bi se morda prej ogrela, ako bi vedenje Ankino in Lešičevo kazalo dvoje zaljubljenecv, ali gospa Matkovičeva, ki si je to stanje povsem drugače predstavljala — tako nekako, kakor pri Neli in Neumayerju — ni mogla v ponašanju svoje hčere nili trohice

zapaziti, kar bi ji povedalo, da ji je Lešič drag in mil. Ni mogla pojmiti, da lahko človek živi s svojim čuvstvom zase, ne da bi ga izdajal, da je to čuvstvo najslajše, ako za nje nikdo ne ve. Lešič pa, čim bolj se je prepričaval, da ga Anka ljubi, tem bolj je postajal v njeni družbi molčeč; in če se ga je kdaj lotila zgovornost, se je — dušeč in boreč se sama s seboj — izpremenila v neko počasno ujedljivost, po kateri se je prej sodilo, da mu je Anka ravnodušna, nego da jo ljubi. Niti Lujo ni opažal čuvstva, ki je vedno tesneje vezalo Anko in Lešiča. Edino Vinku, ki je bil iskreno udan kakor sestri tako Lešiču, ni moglo nič drugega priti na misel, kakor da se ta dva ljubita. Spavajoč na gumnu v divnih jasnih nočeh, sta si za deset let naprej izpredala svoj roman.

„Jaz, ti in tvoj oče bomo stanovali na „Čardačinah“. Zoper to ne more imeti ravnatelj ničesar. Tvoj oče ostane tu, a midva odjezdiva vsak dan v vas, da urediva vse, kar treba, in potem pa zopet nazaj sem.“

„To bo divno življenje... kaj nas briga vas!“ —

A tu se jima je beseda ustavila. Prišla sta do točke, preko katere si ni upal nobeden, ne vedoč, če stopi preko nje, kako bi to delovalo na onega drugega.

„Moja mati in Nela lahko ostaneta tam, a Anka pojde menda k nam“ — — — — reče Vinko.

Lešič samo ostrmi na te besede, njegove ustne pokažejo samo z naglim drhtajem, da so hotele, a niso mogle izpregovoriti.

In nobeden izmed njiju ni imel moči, da bi ta razgovor nadaljeval. A to, kar je ostalo neizgovorjeno, sta govorila dalje v sebi, in rekel bi, da sta tudi znala, da oba mislita isto. Vinku je bila že stokrat na jeziku beseda: „Kdaj jo že enkrat zasnuješ?“ — ali mladeniški stid mu je zaduševal te besede v ustih, in samo nagla rdečica na licu ga je izdajala, da jo je mislil — — — — —

September se je bličal koncu; bogata rosa se je svetila in trepetala do poldneva na travi, prepleteni s tanko pajčevino; poletna dela so se dokončavala in začela se jesenska setev. Lešič in Matkovič sta že začela izmenjavati svojo upravo, kakor se je pač katero delo in račun končaval. Dva dni na teden sta delala račune pri Matkoviču, a gospe Matkovičeve se je v sosedni sobi polaščalo čudno čuvstvo ob misli, da bi se iz teh prostorov, v katerih je živela čez dvajset let, kjer je doživela toliko radosti in neugodnosti,

sedaj morala seliti. Komaj si je mogla predstaviti, da je temu res tako. Sedaj prvič ji je postalo jasno, da je že dolgo v tej vasi, da ima dve hčeri za možitev — in da taka žena ni več mlada, najsi čuti še toliko življensko silo, tolika čustva, zanimanje in strasti srca... Septembrsko solnce, ki je vsak dan grelo slabše, zatem ono tiho štetje števil v Matkovičevi sobi, oni večni nemir in vznemirjenost, ki jo je povzročala Nelina poroka, vse to je pripomoglo, da se je gospa Matkovičeva čutila nekako melanholično in utrujeno, bolj duševno nego telesno. Ta duševna utrujenost, ki prehaja v tiho resignacijo, je začetek, ko se človeška duša jame prilagati novemu stanju stvari. Iztrgana duša ne najde več zaprek tako težkih in neznosnih, kakor si jih je predstavljala v prvem hipu. Človek se jame voljnejše predajati onemu nečemu močnejšemu, kar ravna z njim.

Ko sta nekega dne Lešič in Matkovič dokončala en del računa ter poiskala krepčila, je prišla gospa Matkovičeva k njima ter v šali vprašala Lešiča:

„Torej, kdaj nas boste izgnali? Ali ste se že odločili, kako si razdelite in uredite prostore?“

„Jaz vas izgnal, milostiva? To ne bo nikdar.“

„Kako, mar je naredba premenjena —?“

„To ne, ali jaz bi pustil prej službo, nego da bi vas krenil iz te udobnosti, ki vam je tako draga, da bi jo moglo le malokaj nadomestiti na svetu... A kaj treba meni samemu? Ako bi me tudi uprav prisilili, da moram stanovati tu, — pa dobro, naselim se na podstrešju, v hlevu ali na senu — pa mir in Bog! A do tega ne pride, nego jaz bom, kakor dosedaj, živel na svoji pusti ter bom iz srca rad delil oni dve sobi z gospodom Matkovičem, ker on ni mlad kakor jaz, da bi lahko odtod pregledoval polja in delo; meni pa bo to igrača, vsak dan prijezditi odondod sem. A gospodu ravnatelju bo menda več do tega, da mi svoje delo opravljamo, kakor je potrebno, nego do tega, ali med temi štirimi zidovi stoji vaša omara ali moja — ki je hvala Bogu še niti nimam...“

Gospa Matkovičeva se ni nadejala vsega tega, ni vedela, ali bi se temu mlademu človeku zahvaljevala, ali bi s prezirom odbila njegovo uslugo. Imela je že precej jasno sodbo o tem mladeniču, a njena sestra je omadeževala svetlo sliko Lešičevo pred njeno dušo; tudi sedaj je opazila, s kako močjo deluje njena sestra na njo, a ker se je navadila uvaževati njene nazore, si sedaj ni bila na jasnem, kaj da misli o Lešiču.

„Jaz, Vladko in oče bomo stanovali na „Čardačinah“, in vsako nedeljo odvedemo, makar tihotapsko, tudi Anko s seboj, da nam nakuha graha in napeče kolačev za ves teden — pa bom — mama — jaz kriv, ako ne bodete vi večkrat prišli k nam, kakor mi k vam...“

Na te Vinkove besede se je morala gospa Matkovičeva od srca nasmejati.

„Samo, če vam bo hotela Anka kuhati —“

„No, to bo že naša skrb!... Kaj ne, da hočeš?“ se obrne Vinko k Anki.

Vsi uprejo oči v njo. V Lešiču je drhtelo vse, dokler Anka, smeje se, ne odvrne:

»Najprej se bomo morali pogoditi za plačo...“

In tako je nenadoma zvedla razgovor zopet v šalo, ker je že začel postajati resen, — a gospe Matkovičevi v teh trenutkih ni ušlo ono mučno pričakovanje, ono premenjeno lice Lešičevo, dokler Anka ni odgovorila... Spoznala je naposled, da se za tišino, ki je Lešiča in Anko krila z nekako skrivnostjo, krijejo in križajo ognjeni bliski, ki se od časa do časa zasvetijo komaj vidljivo. Tudi Lešičev odhod in njegovo slovo od Anke, akoprav je bilo enako kakor dosle, je uverilo gospo Matkovičovo, da gori med njima nekaj nevidnega, da obstoji še ena dimenzija, ki prenaša njihove misli in čustva, ki jo razumeta samo Lešič in Anka. Njena že tako nežna hči se ji je dozdevala sedaj še stokrat nežnejša, vzvišenejša in lepša. Gospa Matkovičeva se ni mogla dovolj načuditi onemu blaženemu miru in pokoju, ki je v angelski dobroti seval z Ankinega čelja. Ta mir je mogel obsevati samo ona božja bitja, ki so bila srečna in zadovoljna sama s seboj, ki so znala, karkoli delajo, da delajo samo za to, ker jim tako šepeta duša in srce.

Ko je Lešič odšel in je ostala Anka sama z delom, vstopi gospa Matkovičeva ter sede k njej.

„Anka! Jaz sem danes nekaj opazila... prosim te, povej mi vso resnico. Saj vidiš tudi sama, koliko sem za tebe pretrpela, ne muči me dalje s to nezvestnostjo.“

„Zakaj, s čim sem vas mučila? Mar s tem, ker vi niste hoteli nečesa videti, kar je bilo tako očito?“

„Ti si radi njega odbila Urbanitzkega?“

„Nisem! Urbanitzki je opazil na prvi mah, kar ste vi zapazili še le danes, pa je ta plemeniti človek enostavno uvidel, da je prišel prepozno... On me ni niti zasnubil, ker mene zanj ni več bilo —: a njemu je ženitev, kar meni možitev: midva iščeva vsak eno celo bitje

za sebe; midva ne vprašava za visok čin, za udobno življenje, naju mora nekaj drugega napolnjevati, privlačiti drugega k drugemu . . .“

„Ti govoriš vedno nekako temno, nerazumljivo o tej stvari. Jaz še ne vem prav, kaj ti misliš.“

„Mati, mogla sem Vam doprinesiti to žrtev, mogla sem vzeti gospoda Urbanitzkega — da je on hotel . . . Morda bi, dokler ste živi, ne videli, da sem nesrečna, kakor niste dosedaj mogli opaziti moje sreče, — ali gospod Urbanitzky me ni niti zasnubil, ker je spoštoval mojo ljubezen, ker on ni tistega mnenja, da za srečen zakon zadostuje mesečna plača in zagotovljen obstanek. Gospod Urbanitzky se dosedaj ni oženil, ker ni našel onega, kar išče. In če najde, ne bo vprašal: kdo je ta oseba, kakor tudi jaz ne vprašam — kdo je Lešič . . . Jaz sem govorila z njim morda manj nego vi, ali to, kar govori iz njega, in to, kar govori v meni, to je govor enega bitja, ene duše . . . Sedaj sem vam, mati, povedala vse, kar znam, a ako mislite, da vas onesrečim, če postanem njegova žena, vam hočem žrtvovati svojo srečo, hočem ga pozabiti in tiho trpeti — nečem se poročiti z njim, pa tudi z nobenim drugim . . .“

In kakor se ni njena ljubav z ničimer izdajala, tako je tudi te težke besede izgovorila z divnim mirom, z nevzburkanim čuvstvom, ki je vodilo samo sebe in dobro vedelo, kod ide. Gospa Matkovičeva je zaplakala in krčevito objela svojo hčer in ne da bi mogla izpregovoriti besedico, odide ganjena v svojo sobo. To je bil trenutek, v katerem je ono pravo, resnično materinsko čuvstvo nadvladalo konvencionalne navade in laži, v katerih današnji vek misli, živi

in odgaja otroke V njej se je naposled omehčala ljubav in usmiljenost materina, nekaj dobrega in usmiljenega, kar ostane za svoje dete na dnu srca vsakega roditelja, in naj je to srce raztrovano s kakoršnimi koli svojevoljnostmi in strastmi. Oni ponos materin, ki smatra svoje otroke za najboljše, ki misli, da bodo ti otroci samo tedaj srečni, ako bodo delali in mislili vse to, kakor ta materin ponos zahteva od njih; oni ponos, ki dviga svoje otroke v višine, ga obkrožuje z vso zemeljsko veličino, ta ponos, ki je v duši gospe Matkovičeve bil neobičajno razvit, je moral popustiti, moral se je priznati prevaranega ter odstopiti svoje mesto — materini ljubezni . . . Ta ponos je tako velik, da one bolesti, ki se javlja, ako se on ne izpolni, ne more nikdo izlečiti; sredi vesolja, sredi tuge tli ta neizpolnjeni ponos in plače za nečim izgubljenim. In gospa Matkovičeva se je po težki borbi naposled sprijaznila z možnostjo Anke z Lešičem. Ali to sprijaznjenje ni moglo dalj časa nobenega srečnega trenutka privabiti v njeno dušo, ne privabiti smehljaja na njene ustne . . .

Šele, ko je Lešič nekega dne zasnubil Anko in toplo in hvaležno poljubil gospe Matkovičevi roko, kakor more poljubiti samo v resnici srečen človek, šele ko je videla v blaženosti sevajoči obraz svoje hčerke, ko je videla svojega moža krotkega kakor jagnje od prevelike sreče, ko je videla žurbo in vesele popevanje Vinkovo — tedaj je obsijalo tudi njo vse to kakor bled žarek — ali spomin na Urbanitzkega, na Neumayerja in Nelo je utrnil to čarobno iskrico, da se je brzo izpremenila v tleči, uničeni ponos . . . (Dalje prihodnjič).

P. RENE :

V SLOVO.

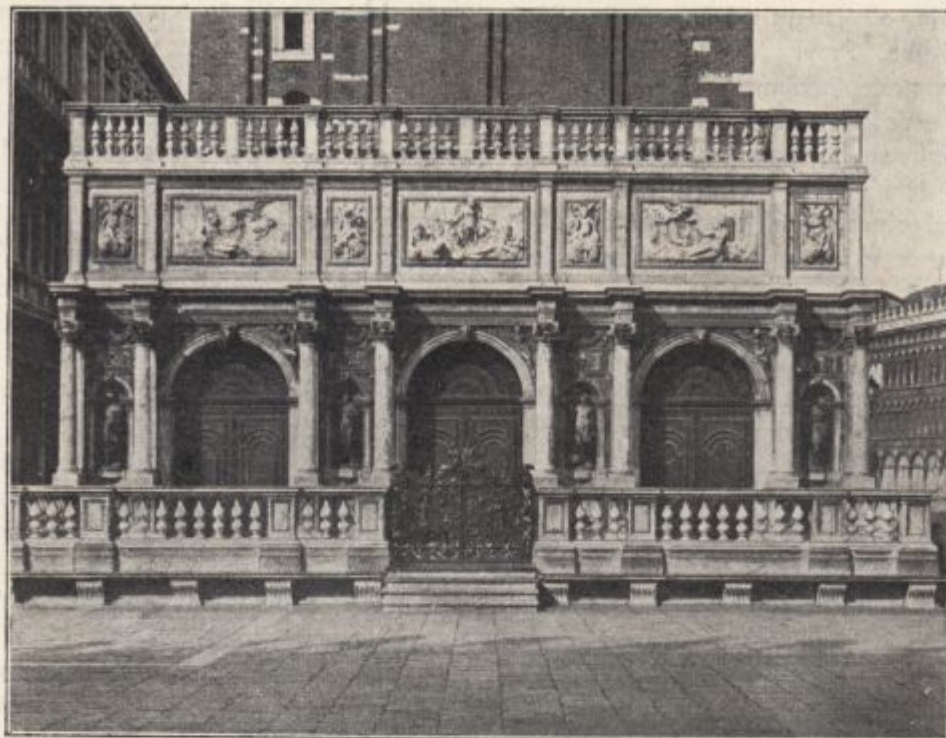
V slovo povem ti samo to:
Jaz sem potomec Asrc-roda,
ki vsled ljubezni prve mro,
presrečna pač nesrečnežem usoda.

Jaz sem kot Carmen čist cigan:
če me ne ljubiš, ti ne branim,
a če te ljubim — vse zaman —
umrjem, tebe smrtno ranim.

Jaz Ahasver sem, večni Žid,
nemirna duša brez obstoja,
do grla danes vsega sit,
a jutri morda željen boja.

Jaz sem asket in jaz sem nič,
jaz sem ves svet in kdo ve, kaj še,
sem futurist in idealist:
vse harmonira, da je slajše.

V slovo povem ti enkrat še:
Ne, jaz te nisem nikdar ljubil!
Ne jokaj nič, če ljubiš me,
bo drugi prišel, te bo — snubil!

VENECIJA.

DR. FR. ILEŠIĆ:

„GOSPA S SOLNČNICO“.

(SEN BENEŠKE NOČI).

Zasanjal je ta sen Ivo Vojnović, avtor „Dubrovniške trilogije“ in „Ekvinocija“.

Igrala se je drama „Gospa s solnčnico“ že na več pozornicah. Vojnović sam jo je čital v raznih jugoslovanskih mestih. Kakor se poroča, se prevaja tudi na francoski jezik ter izide v Parizu.

„Gospa s solnčnico“ je senzacija. V naslednjem jo hočemo opisati. —

Novo čudo Benetek je „Monstre-Palace-Hotel Venezia la Bella“, dvajset milijonov kapitala, 200 sob, 4 palače doževskih časov, spojene z američanskim „Hallom“ za 600 gostov.

Na njega mestu so doži nekdanj sprejemali carje bizantinske, delili Dalmacijo, Grško in Levanto svojim veselim sinovom, ki jih je bilo treba oddaljiti iz Benetek, ker so preveč ljubili ženske lase.

„Hall“, ki je bil nekdanj vestibul zgodovinske palače dožev Candianov in prej Orseolov,

kaže milijarderski luksuz .. Katedralne proporcije. Stebrišče do Canal Grandu.

Gostje vseh narodnosti. Čin se dogaja danes in jutri. Angleški lordi in lady, francoske gospe, Frau von der Taube, italijanski knezi, potomci dožev, Rusi in Poljaki, angleško-ruska „Ona“.

Zvečer od 7. do 9. ure. Sijajna serenata na Canal Grandu v proslavo večne poroke Venecije z morjem ... „sen beneške noči“.

Ob grandiozni sceneriji vseh ognjev, barv in luči, spričo razkošja celega sveta in njegovih grehov se začne drama „nočnih misterijev Venecije, Venere večne“.

I.

KRALJEVSKI DINER.

O pol osmih zvečer je. Trije udarci zvona naznanjajo, da se začne diner. Angleški lordi in angleške lady in nanovo poročena nemška

Frau von der Taube gredo na diner. Bajna slika Benetek v morju, obsijanem od mesečine. Stare gospe in devojke. Pravi „diner kraljev“ je to. Skupina Rusov pride, neokusno oblečenih, večinoma z očali, z dolgimi lasmi, in se bori z abstraktnimi definicijami o umetnosti. Ravnatelj hotela Candiano dela gostom honneurje.

Vsak dan prinese Ona, gospa grofica, solnčnico in jo dene v vazo na pianino. Tudi danes je cvetlica v vazi, a neopazno jo vzame plavolasna devojka, nekaj kakor nemška ‚Fräulein‘, ter naroči lakaju, naj pride Goljukov k grofici, ko se vrne. Goljukov pride, tip internacionalnega aristokrata, ki mu skozi led moške samovolje, vklepane v cesarski profil in v veliko telo, gleda neka bledota in nemir: solčnice ni v vazi, in vendar ga Ona kliče; nervozno je neodločen. Tedaj se pojavi na stopnicah človek, blede, mršav, visok; to je Kraszemski, ki uprav sili Goljukova, naj gre k grofici; Goljukov se ustavlja, češ, grofica je poročena in njen mož je njegov prijatelj.

Med tem nastane vesel hrup; zakaj Benečan mladi knez Vitale Malipiero se je vrnil z velikega športnega podjetja; preletel je bil namreč na aeroplanu Afriko; to je mladenič, tanek, z bledim licem, očmi hladnimi, usta jedva izrezana; bel cvet ima, baš kakor ravnatelj Candiano; historičen portret svojih dedov, dožev; skrita sila mladih jaguarjev. Za svoj rekordni polet je dobil nagrado 300.000 frankov. Prišel je prav za prav že pred 8 dnevi, a ni se prikazal nikomur; hotel je „neviden videti vse“ in našel je povsod, na oltarjih, na mostovih, v hrapah, kraj krčem in v črni gondoli na blazinah od baržuna, v plaču, v pesmi in smehu — „kraljico mrtvih stvari in živih božanstev“, Venecijo. Ko to pove, obledi, zakaj vizija je bila to (ni gledal v njej le Venecije, i žensko je gledal); a predno se je razvila, je ravnatelj Candiano naznanil prihod „avtentične kraljice“, smešne vdove od Golconde, ki potuje s svojim „masseurjem“, t. j., s privatnim tajnikom Van der Noot, ki jo je ravnatelj nalašč najel, da bo v totelu tudi kaj „Najvišjih“.

Nekako ob 9. zvečer se začne serenata, razsvetljava, ki se je v njej upalilo vse morje. Svet odide, da jo gleda. Vitale ostane za hip sam v čudni tišini, v tajnovitem valovju zvokov, barv, čuvstev, ki se vsi spajajo v harmonijo sladke noči, v vesoljno Lepoto; in evo, preobražena z vsemi simboli človeške lepote, prihaja po stopnicah dol ta Lepota, noseč na pasu cvetko solčnega žara. Dene cvetko v vazo in nepremična obstane pred tajno, ki gleda iz solčnice.

Vitale jo zapazi, se spomni nečesa, obstrmi ob cvetki, sklene oči; še hip in nezavest ga je malone porušila. Strašna tišina; kakor kadar se zver v tmimi pripravlja, da naskoči plen, probada Vitale z zenicami svetlo žensko prikazen in se ji približuje. Ugledala sta se. Ona odide. V njegovem očesu pa zatrepeta blesk blaznosti; zabljuje v črno zenico cvetke v vazi: „Cvet mrknjenja! Vse naokrog požar solčne korone? A preko lica črna krinka! In potem sika plamen izpod krinke, a na dnu, na dnu, v sredini — nekaj zelenega, razbitega, mrtva zenica!“ Zvalil se je v fotelj, si z obema rokama zakril lice, kakor pred prejakim plamenom. Tedaj pa se Canal Grande pretvori v reko plamena in ljudstva: serenata. Tam v ozadju zagrme zvoki himne v čast večni vladarici morja, oživel Veneciji; fanfare naznanjajo, da „kraljica“ prihaja. Vitale pa gleda le kolobarje solčnice... Candiano ga krije s celim telesom, da ga svet ne ugleda...

Na pozornici pa s kinematografsko brzino hipno vse izgine, vse propade kakor črno brezдно; popolna tmina; le kolobarji solčnice se širijo in dvigajo... Za Vitalija je vse tako; zakaj zapadel je v vizijo težkih spominov in črna zavesa, ki zakriva tajno cveta, se razkriva.

II.

SVATBA SFINGE, VENECIJE-ŽENE Z MORJEM.

Bila je ta vizija pomrčina čuvstev vsled sugestije misli in pojava Nje — a ko je njih moč popustila, evo zopet nočne slave beneške, ki osvesti Vitala: Canale Grande v rdečem požaru; bujno plamenje liže temelj mrkim palačam; nebo je spričo tolikobojnega ognja mrknilo. „Bogovi novega Olimpa“ so začeli prihajati.

Vitale se še krčevito drži Candiana; še so mu zatvorjene oči, stisnjene ustnice, a vendar se iz globin oživelih spominov budi daljen posmeh, znak življenja, ki razvezuje odrevenelo telo. Končno odpre oči. Candiani, v zadregi, kako da naj razvedri Vitalija, ga hoče predstaviti svojemu najdražjemu gostu, oni „kraljici brez kraljestva“. Vitale se je med tem toliko zbral, da je del cvet solčnice, ki mu je v hipu vizije padel iz rok, zopet v vazo. „Kraljica“, ki je res došla, je s svojimi razposajenimi opazkami in prešerno jezikavostjo razvedrila Vitalija, a usodno je bilo, da je iz nekake zavisti vedno iznova obračala besede na grofico, ki se ji je zdela pretajnostna.

„Kraljica“ odide v čarobni ogenj sijajne razsvetljave, v ta „sen beneške noči“, ki se zdi

vsem gostom ne poletna zabava ali nočna predstava, ampak živa istina; ko ni srca, ki bi ne klicalo, ko ni duše, ki bi ne plakala, je nekdo ipak nosil v sebi vso gluho tmino severnih noči brez jeka in brez zvezd; to je bil Goljukov; on je pribežal od vročega diha razgaljene noči v nemi sijaj zapuščene pozornice ter se zgrudil v fotelj — le Vitale ga je opazil.

Pride tudi Ona brez vela, brez plašča, kakor poletna noč brez tmine, išoč Goljukova. Serenata pojenjuje. Pustoš v srcu Nje in Goljukova je popolna; včasih kaka beseda, kakor pljusek kamenčkov, ki padajo s hribine na dno njenih duš: Ona je prišla v Benetke, v to čudovito mesto ljubavi, da se tu sestane z njim, a v teh tajnovitih Benetkah je zazrla pošast po-

ŠANDOR GJALSKI.

rušenega mesta, v katerem blodijo same utvare neukopane prošlosti: Ker ji je njen mož na poti, ji je vstala misel na njegovo smrt in to je tisto strašno, kar ji je niknilo iz globine, misel na — čin, in vendar reče: Ne!, ker jo je strah.

Med tem pride Kraszemski in jo, omahujočo, opozori, da ji je mož, grof ostavil ves imetek za slučaj smrti. S kadaverskim licem ji „brutalno sipa v uho, v vrat ves svoj pekel“, a Ona, sfiinga se ne premakne. Sam od nje za-

vržen, grd na duši in na telesu, hoče, da iz nje napravi to, česar brez nje ne more; želi, da bi ljubila, češ, da se bo le tedaj osvetila temu podlemu človeškemu rodu; zato da ji je dal Goljukova, a sedaj hoče na njo navezati še drugega s spono, ki je čvršča od same ljubavi.

Vitale pride in stopi k pianinu, kakor da bi iskal not. Iz daljave se čujejo zvoki pesmi: Na dnu morja se danes slavi svatba Neptuna s kraljico morja. Ali je to bil glas iz požara bene-

ških saturnalij ali iz zakopanih spominov? Ona je stopila do roba belih stopnic, ki jih poljublja zeleni val. Pa se hitro obrne; zakaj od pianina je donelo kakor jek mrtvaškega zvona — Vitale je sviral in pevčal ono pesem: „Pridi — —!“ Začutila je vso grozo somračja sive londonske sobice, kjer je odrevenela kakor antična maska, in dasi težko, stopi od mesta, kjer se je zaustavila pred že objavljeno, sklenjeno svojo usodo, tja k njemu; čutila je, da ji je zaprl on vse izhode razen enega... Pozove ga, naj udarja na pianino in spremlja njeno izpoved. Od daleč pa Serenata poje uspavanko beneški noči in s svojimi zvoki ovija okrutnost izpovedi „one ulovljene jadne ženske zveri“. Vitale je pred ponosno iskrenostjo te ženske prestal udarjati, se okrenil in vdolbel svoje blede lice v ono prikazen, ki je v zlatu in biseru govorila o pravici do izdajstva in zločina. Vitale ni vedel, ali je groznejše njeno zločinsko življenje ali brezočnost sedanje njene „vivisekcije“; njene lastne sodbe pa ne sprejema kot nadomestilo za zločin na njem; ubila mu je dušo, tako da vidi v vsakem očesu laž, se boji povsod prevare, da je pobegnil vrh zemlje in si vzel za mètreso Smrt; hoče pa molčati o njenih zločinih, a pogoj: naj se mu vda! Odločno odkloni Ona to in pravi, da ji sedaj, ko mu je vse odkrila, ne more več očitati laži.

Pridejo grof Jekaterinski, Goljukov in Kraszemski. Ker je grof izrazil misel, da odide drugega dne iz Benetek, priganja Kraszemski Goljukova, naj grofa (ako ni drugače) ubije; Vitale vidi ljubav Goljukova in misli, da si je v njem Ona izbrala novo žrtvo.

Konec serenate naj bi bil tableau: Venecija meče s svojega prestola prstan svojemu ženinu Neptunu kot zalog večnega zakona z morjem. Prebledi pri teh besedah Ona in odide, da se preobleče za to zadnje slavlje; prej še poprosi Vitala, naj ji da iz vaze solnčnico. Sprejme jo iz njegovih rok in ji gleda zenico. Izgine v višino.

Serenata se vrača bolj bučna in bolj krvava; čuje se stara svatbena pesem italijanska, ki so jo pradedi peli, ko je padal prstan Venecije v Adrijo, kakor jo je pel mornar v oni sivi londonski sobi. Plavolasa devotka pa prestrašena sporoči, da se je grofica vrgla v morje. „Hôtel pa ne sme nič videti niti čuti.“ Poje se dalje himna svatbe in gori dalje požar srca.

„V triumfu beneškega bahanala pa vrisne iz sobe, kjer so kvartali ruski grof, Kraszemski in Goljukov, glas kakor zaklan...“

III.

TAJNA.

(TO KAR JE VITALE MALIPIERO VIDEL V ČRNI ZENICI SOLNČNICE.)

V viziji se je pojavila Vitaleju mala, siva soba. Pohišstvo je skromno, angleško; kanapedivan, zastrt s širokim perzijskim čilimom; pianino. Skozi okno se čuti kakor dih londonske megle.

Za vrati smeh ženske in mladeniča. Vsa razžarjena od smeha, prileti v sobo Ona, zatvori vrata za seboj in ostane s celim telesom ob njih, kakor prikovana: odrevenela tragičnost antične maske; trudnost, groza, veliki pogledi, polni strahu in strupa, kakor jih imajo le zveri za črnimi rešetkami. Za hip je zaprla oči, kakor da se je nenadno odprl ponor pod njo; pa seže z obema rokama preko lica, strese s sebe strah in stopi odločno dalje v sobo — ter popravlja stvari in pohišstvo, kakor režiser, ki zadnjikrat pregleda vse, predno se začne drama.

Mladenič je želel za njo v sobo; pa šele sedaj mu hoče odpreti, ona „Miss Mag“, njemu, malemu „Midshipmanu“ — pa v tem ugleda na divanu zgneten robec; kakor ris je skočila tja, ga krčevito zvila in vrgla pod divan. Zopet kakor odrevenela! Pa seže z roko preko lica, se strese — pa se ožre in poleti k vratom, veselo pozove mladeniča in stopi k pianinu. Mlad je in premlad; široka mornarska obleka.

Obljubila sta si vse, a pri popolni tajnosti imen: dvoje ljudskih bitij in nič drugega. Ona se slači. Mladeniču se zdi, da jo je že nekje videl; Saloma se mu zdi, tista, pod čije nogami je rob pral odsekano Krstiteljevo glavo. Ona pa je v tem hipu Sfinga kamenita.

Pozvoni; a reče se, da ni nikogar doma. Razdražuje ga; želi ljubavi pogledati do dna. Ona se mu roti, da jo bo videl, a se mu iztrga v sosedno sobo. „Ko te pozovem, pridi!“ Ves srdit in vznujan, sede naglo do pianina in zapoje neko poulično pesem, potem neko staro italijansko, potem s silo odpira njena vrata.

Ljut hoče oditi, a opazi, da so vsa vrata zaklenjena. Vrže kapo in zobun na divan, zove njo, a nobenega odziva; obmolkne, topo gleda okoli sebe, — pa se strese, seže z roko preko lica, kakor da se budi. Leže na divan, najprej na hrbet, nato se obrne na desno; kar začuti nekaj na licu; bila je kri. Vstane naglo in skoči v sredino sobe; mornar je videl mnogo črnih noči; približa se zopet divanu in opazi, da je kri tekla dol pod divan; pripogne se na pod in

VLASTELINSTVO GJALSKEGA.

išče, vleče izpod kanapeja in izvleče solnčnico, ki jo krčevito drži prebela moška roka. Strašno zakriči in zatetura proti pianinu; odtod se ozre in z blaznimi očmi gleda oni cvet v oni roki ter ji viče v paroksizmu živcev; onemogel se zruši v fotelj. Polahko se mu vrača razbor; korakne proti cvetu z razširjenim pogledom in govori za sebe; zaleti se k oni roki in izvleče izpod divana mrtvo telo mladega človeka. Zavedel se je: Ulovljen! Zaprla me je, da bom jaz pred svetom njega morilec. Teka po sobi kakor ujeta miš; s šako ubije steklo na vratih in odpre vrata...

Vizije je konec.

IV.

AVIATIČAR VITALE.

Principe Vitale Malipiero je bil kraljevske krvi. A rano ga je življenje oklenilo s težkimi rokami. Mati, knez Alvise Candiano, njegov sorodnik in varuh, rodbina, ščitniško sodišče — so ga vrgli v svet.

Kot dečko 16 let je ljubil devojčice; nekoč se je pač globlje zagledal v črni „šalin“ z najbožanstvenejšimi rdečimi Ticijanskimi lasmi in raztrganimi čevlji. Počel je ljubkovati kakor vsak mali Benečan, a glava mu je bila prepolna pustolovin, beguncev, detektivov; sklenil je pobeg-

niti s Terezino... razbil je škrinjo materino in ukradel 100 lir. „Človeška pravica v obliki dragega mojega varuha Alviseja Candiana degli Orseolo me zgrabi, preobleče — pusti mi, da še enkrat poljubim mater — in me zapre v smrdečo kabino „Atlantika“, ki me odvede o pol 8. zvečer, 20 ur po odkritju mojega zločina, v svet.“ Vrgli so ga na prvi brod, ki je nosil les v Liverpool. Od tedaj se je potepal po svetu kot mornar, kot chauffeur, kot aviatičar, samo zato, da ga „draga rodbina“ pozabi.

Prišel je v London in stopil na kopno, dasi ga je kapetan svaril, češ, da se bo izgubil. Šel je kakor pijanec, srečen, da je na kopnem... kar je obstal pred nekim dučanom, kjer so se pisane, razblodne svile rogale bedi in megli tožnih dni... Mimo je prišla Ona; prosti mornar se je zagledal v plašč ženske lepote... Šel je z njo v četrto nadstropje v tisto sivo sobo, kjer se je ujel kakor miš v pasti... Policija ga je smatrala za morilca, a je radi nedostatka dokazov ustavila postopek proti neznanemu morilcu indijskega podčastnika.

Sedaj je Vitaleju ščitniško sodišče ustopilo del očetovega milijona.

Šele 18 let star, je v aeroplanu letel 3000 metrov nad svetom, „glasovit champion sveta v

rekordu aeroplana okoli Afrike.“ In s tega poleta se je vrnil v Benetke, „najvišji Benečan 19. veka“.

Hoteli so njegovi, da bi se poboljšal, da bi zadušil v sebi kri — a podedoval jo je bil prav od njih, od svojih dedov; saj so oni „ljubili ljubav samo za ljubav in so radi imeli poljub uprav tedaj, kadar so zanj stavili na kocko i dušo i telo“.

„Ustvarile so mene in tebe in vse nas domišljije in nagoni vekov, ki še žive v na; s tako svojim posebnim življenjem, da mi v tem plesu več niti ne nahajamo pošasti, ne čutimo niti samih sebe! Ali sem to jaz — ali je eden izmed onih, ki so se povrnili in vtihotapili v mojo dušo?“ Vsekakor so bili rano „prokleti Malipierovi živci“.

Rano je bil zrel. Spoznal je slikarstvo in zrl ženskam v lice, kakor da gleda v sliko. Odkar se je rodil, je živel bolj s starimi slikami nego z živimi ljudmi . . . Vse človeške in božanske golotinje, vsi oni krči mučeništva in blaženstva, vse one molitve, vse one apoteoze so bile zanj arena, kjer je predčasno spoznal, kaki so ljudje, kadar ljubijo, in kaki, kadar ubijajo . . . Kar živel je v umetninah, kakor v tisti „Salomi“, Salomi, ki je izvojščila vse, pa ni pokazala ničesar . . . To sliko je z živahnostjo življenja samega gledal tisti hip, ko je obetala in odrekala Miss Mag v Londonu.

Mir in volja sta ojeklenila Vitaleju gibko, deklinško telo, a nekaj tiranskega, kar prihaja iz davnine, iz njegove kraljevske krvi, daje tej sliki ton in kolorit zgodovinskega portreta. . . . lice od devojčice, a oči od zmije.

Oni dečko, nekdanj poln solnca, smeha in šale, je bil živ mrtvec. Njen dih je šel preko njega in mu opustošil vso mladost . . . Odkar je našel v vsaki ženi Njen pogled in zasumil v vsaki Njeno maško, je pobegnul vrh zemlje in si vzel za mètreso — Smrt.

V.

HOTELSKI RAVNATELJ KNEZ CANDIANO.

Iz doževskega roda je. Toda „ako svoje hčere dajemo za »pokrštenjake«,“ pravi, „ki za nekoliko stotisoč lir dobe naslov »Conte di Castello« ali »Barone di Sportello«, moremo tudi mi, zadnji in najzadnji doževskega roda biti baje častni člani upravnega sveta akcijskega društva »Italo-Americana Società degli Hotel-Pension-Bar-Venezia«, a de facto glumiti ulogo doževičev . . .“

Postal je „vrtar beneških hotelov“, kakor knez Vitale aviatičar; ravnatelj Monstre-Hotela.

Candiano je osivelih las in temnejših brkov; najelegantnejši; frak, cilindar; ljubil je bil nekdanj „i črne i rdeče i plave“; „Lebemann“ finega duha, êsprita.

VI.

48-LETNA DEKOLTIRANA „KRALJICA“ OD GOLCONDE.

Kakor roganje tradicijam je dejstvo, da je Candiano naročil za hôtél poleg mnogih specialitet v razsvetljavi in pohištvu „jedno avtentično kraljico“, kraljico vdovo od Golconde, ki potuje s svojim masseurjem — privatnim tajnikom Vander Noot, kraljestvo pa je pustila, da ga masirajo ministri. Zanimiv tip modernih kraljevskih nevroz. Evropa ji je dolžna nekoliko hipov zabave, a prijatelji nekoliko sočnih situacij, radi čestih ji pustolovin in fantastičnih „pomotenj pojmov“ v ljubavnih aferah. Sedaj je ostarela, odebelela in se vdala v duhu XX. stoletja ne molitvam, ampak srečnim bančnim spekulacijam. Svojo vedno eksubernatno sentimentalnost je zvedla na oficijelno spremstvo barona Van der Noot in na slučajne flirte po Monstre-Hotelih, v katere je modro vložila svoje kraljevski prištedene kapitale . . . Njeni okronjeni zeti in vnuki jo drže daleč od svojih prestolnic, na pr. njen zet v Samarkandi. Humor ji daje na jezik debel sarkazem; tako da jo baron Van der Noot opozori, naj ne govori tako — dekoltirano. „Moj jezik,“ pravi „kraljica“, „velja na vsak način uprav toliko, kakor vsa vojska mojega gospoda zeta.“ Persiflira dvor tega svojega zeta, kjer se vsaj petkrat na teden je svinjetina s kiselim zeljem, češ, da so to narodni produkti, a Dvor mora prednjačiti v pospeševanju domače industrije, znanosti in domačih — svinj. Kadar so njeni ministrski kandidati govorili, da bodo kako stvar brž „izvideli — provideli“, je pozitivno znala, da ne bodo storili niti enega niti drugega. Na Njo ni sicer ljubosumna — ona kot ekskraljica hvala Bogu ne treba več sistema — a pozna Njeno moč in ve, kaj vse Ona dela, da so vsi moški, kadar jo vidijo, brž kakor mački, „zdi se mi, februarja . . . ako ne marca meseca“; nima rada Nje, ker nima rada tajnosti . . . „Prave, lepe, božje živali delajo vse pred vsemi in v radosti . . .“ Pozna že na očeh tiste, ki Njo ljubijo, gledajo nekaj, kar prihaja od daleč: „kakor da ne bi imeli srca, ker jim „Gospa Smrt“ s svojimi flirti izpija srce“. Vitale ji je krilat dož, „princ

zraku", ki s svojo črno Damo potuje pod oblake; ona, kraljica, pa se še vozi v avtomobilu.

Hotelska „kraljica“ ne mara nacionalnih menujev.

VII.

„ONA.“

Ona se je rodila v Londonu; oče ji je prodajal perzijske čilime v Strafort Streetu; mati ji je došla iz Carigrada: „mozaiki, evnuhi, otrov, nit svile okoli vrata in zadušen si, jadni cvet.“

Pisala se je Ellen Thow; delala je v trgovski poslovnici 12 ur na dan, a dobivala je en shilling, da prehrani sebe in paralitičnega očeta.

Pa se je našel človek, zaročnik. Podčastnik indijskega polka je prišel po 4 letih štedenja in hrepenenja končno v Evropo, da odvede njo, ki jo je ljubil bolj nego samega sebe. Ko ga Ellen Thow ugleda, ga brezobzirno zavrne, češ, da ga ne ljubi več. On je prosil, pretil, plakal, pa zaman. Ona je bila že okusila slasti življenja; drug ji je nudil bogastvo in svobodo. Hotela je

samo še, da ji on vrne ljubavna pisma; končno ji nekoč reče, naj pride še enkrat v njegovo stanovanje, da ji vrne pisma. Tam jo hoče še enkrat pridobiti zase, a brezuspešno; tedaj ji vrže v lice ljubav, izpremenjeno v osveto, in reče, da pisma pošlje njenemu ženinu. Tedaj pa ga ona z revolverjem ustrelji; on pade, ko ji je še z nedrija strgal zadnji plen, solnčniško zenico, njen cvet.

Tako je padel podčastnik, ker je prišel med dve inkarnaciji iste neobrzdane, brezmejne, zločinske hlepne po uživanju.

Prva misel so ji bila pisma (najde jih), a druga, da je ni kdo videl, ki bi jo mogel spoznati. Drug naj bo okrivljen zločina! Ellen Thow uredi sobo, skrije mrtvo truplo pod čilimom, pokrije lice s kopreno in odide na — lov.

Dolgo je tavalala brez cilja in brez misli; nihala je kakor pajek na niti svojega življenja, da se dotakne zida, krova, grané, kjer bi razpela mreže in ulovila svoj plen.

V neki ulici ugleda mornarja, dečka, tujca. Brzo je bil zaveden in odveden v ono sobo. A

TITO BABIĆ, OČE GJALSKEGA.

ko ga je prozrla, se je brž zbala, da ni tisti, ki ga potrebuje. Njegova neobična beseda moške razblode v otroški neopreznosti, ona čudna zmes starosti čuvstev v neizkustvu življenja, to je oddajalo preveč ostroumja ali preveč lokavosti. Hotela ga je že nagnati, ali slučaj pomaga vedno zločincem: nekdo pozvoni in išče podčastnika. Tedaj ji zagrmi kakor strela v možganih misel: „Ta bo svedok, da je v stanovanju našel tujca, a ne žene.“ In oni mornar, dete fantazije in nagle krvi bo v očeh lenih ljudi seveda izgledal kot tvorec rafinovanega tajnovitega zločinstva. Zaklenila ga je v sobo. Ker je potem pobegnil, je policija bila uverjena, da je zločinec v istini neznani moški; na podu so bili sledovi njegovih čevljev, na blazinicah njegove okrvavljene roke, na razbitih steklenih vratih njegova kri . . .

Zdaj je mogla Ellen Thow postati Eudoksija grofica Jekaterinskaja, lastnica palače v Moskvi, dvorov v Krimski, rudnikov v Sibiriji, milijonov v Parizu.

Tri mesece po onem dogodku odplove Ellen Thow v Rusijo, da sprejme ime, bogastvo, sijaj, ki je po njeni volji in s popolno pravico izvojščenega plena pripadal — samo njej.

Sedaj je v Benetkah radi Goljukova. To je tretja inkarnacija Ellen Thow.

Tu je govorilo vse o njej, a ona z nikomer.

Ona je marmor, ki živi, dokler ga solnce ljubi, a črna krota, kadar jo oblaki pokrivajo. Pridušena strast, zamolklost, groba nemilosrčnost ječi izpod krinke hladnih salonskih form, ki jih čuva do konca.

Živeti in uživati je hotela, biti tako bogata in tako svestna svoje moči, da bi v zavisti in ponižanju drugih zamislila cilj življenja svojega, a nazadnje jo je ostavila vsa moč, vsa volja in polastil se je je strah. „Kakor krdelo oblakov, jo je tiral bič strasti in nečimurnosti; le včasih je skozi okence ugledala kolibo, prag, večerno luč in lice mlado, ki čaka, sluša, ali se ne vrača mož . . . A to le mimogrede. V njenih očeh je v usodni noči beneški ista trudnost, isti strah, ista groza, ki Vas preseneti v somračju sive london-ske sobice . . .

Ona „potnikom zapalja svetilnik, da najdejo vhod v lukko sreče“. Kakor Vitale in Candiano so vsi bili zaljubljeni v „divno, božanstveno in enigmatično grofico . . .“

„Vsak, ki Vas vidi, vsak vas zaželi, vsak je pripravljen, da krade, da umre, da ubija za en Vaš posmeh . . . Zato niti jaz, človek t. zv. znanosti, človek, ki mrzi božanstva in ljudi, niti jaz

nisem ušel nevihti, ki pustoši okoli Vas.“ (Kraszemski.)

Ona sama pravi Vitaleju v Londonu: „Gledaj me! In vpij to lice v glavo, da ga nikoli ne pozabiš, niti kadar zaspiš, niti kadar umreš, ker ne boš nikdar srečal črnejše nade brez nade nego ta tvor, ki se zove: ž e n a!“

„Gospa s solnčnico“ ni več Ellen Thow, ne Evdoksija Jekaterinskaja; ne, ta inkarnacija strašno — velike ženske je — „Ona“.

VIII.

MEFISTO KRASZEMSKI.

Bled, mršav človek, visok. Upadlo lice, dolga črna brada, sive grabežljive oči, oči, ki vse vidijo.

Vzljubil je Njo, brž ko je vstopil v službo Njenega moža. „Videl jo je in očutil sebi ravno“. Zamislil je zločin, smrt njenega moža. A ko ji je povedal svojo namero, je njeno oko kazalo usmiljenje, sočutje: „Milostinja lepote grdobi, spomladi sivim lasem“. To mu je zabodlo bolezen v kri, ali „njegov um je bogatejši od vseh bogatinov sveta“; grd je na duši in telesu, ali njegove „sanje so lepše od Njenih“. Po Njej se hoče osvetiti človeštvu, temu podlemu . . . zato jo tira v ljubav, v ljubav Goljukova . . .

Kraszemski dela diagnozo boleznih in satanski mirno tudi diagnozo zločinov; močen v zločinu, ko Ona že slabi . . .

IX.

VENECIJA ŽENA.

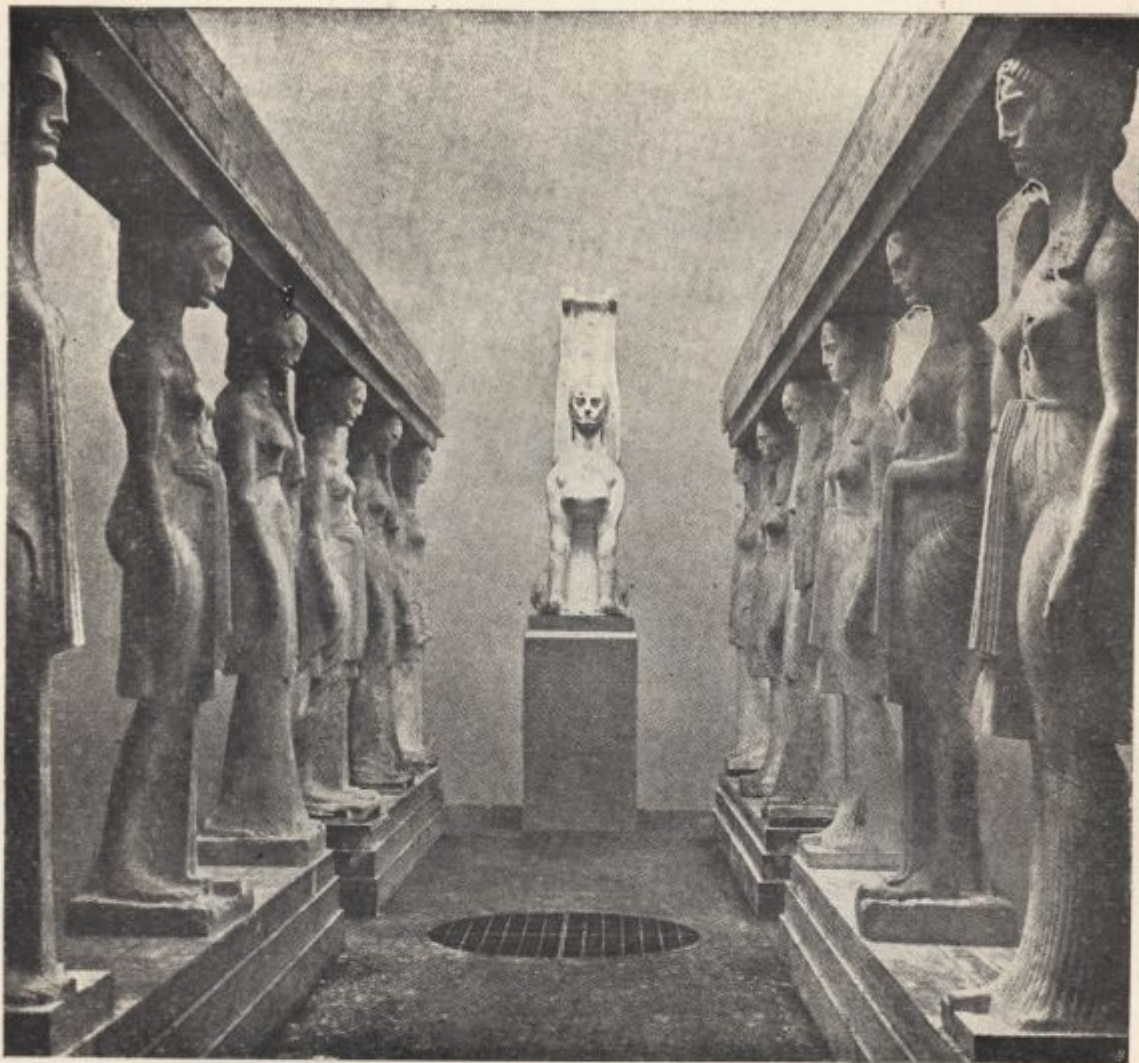
Delo je posvečeno „Veneciji, Veneri večni“. Venecija je — Gospa s solnčnico in Gospa s solnčnico je Venecija.

Gondola vleče „večne zaljubljenike po temnih čudnih krajih živih sanj.“

Mlada Miss Bella zre v razsvetljeno morje in pravi: Vse to ni istina. Vse te hiše v vodi, a brez lica! Same oči in usta, otvorjena vsem žarkom in vsem tminam in čemu? Njen sprem-ljevalec viskount Jyclam pa ljubi Venecijo baš tako — zato, ker ljubi žene; Venecija je maîtresa . . . Baš zato pa je Bella ne mara.

Vitale vidi „kraljico mrtvih stvari in živih božanstev — Venecijo“.

„Nad velikim mestom lebdi senca zgodovine vsakokrat, kadar živa nemirna kri beneškega ljudstva zastoče in zapoje v očigled živih trofejev bizantinskih, jeruzalemskih, peloponeških pobed . . . Vsaka noč je v Benetkah ista noč, ki je začarala Petrarko, Tassa, Aretina, Byrona, Goe-

IVAN MEŠTROVIĆ: KARIJATIDE VIDOVDANSKEGA HRAMA.

„In stopil sem po aleji Karijatid na Kosovo. Spoznal sem te molčeče in ponosne nositeljice vseh naših bremen in nesreč...“

theja, Musseta, Wagnerja; vsako plavo jutro, vsak zapad je isti, ki čaka Orseole, Dandole, Marosine, Moce-nige, da na purpurnih galejah donesejo ključe, krone in plen in da s tem okrasijo, ovenčajo in nakitijo že-no, ki so jo ljubili vsi s svetinjo majke, z zvestobo soproge, s poželjivostjo ljubavnice — Venecije.

V tem mestu viče vsa prošlost in seda-njost: „Ljubi in uživaj!“

„Slabost (omahljivost) je Njej prišla iz one podmolke“ zelene vode, iz onega marmora, iz onega strašnega mesta, od povsod. „Ti misliš,“ pravi Ona Vitaleju, „da poznaš Benetke kakor

sebe, ker si jim pogledal v labirint vseh lepot in vseh smešnosti, ker jim poznaš vse zvoke zvonov, vse profile palač, vsa lica njegovih bo-gov in prosjakov? Ti misliš, kaj ne, da jih imaš v svoji krvi, ker kdor ljubi Venecijo, ljubi že no, a za njo se pozablja rod, ljubav, domovina.“ A vara se, zakaj mesto čarobnega zabavišča mod se je hipno „iz mrtvega morja dvignila pošast porušenega, mrtvega mesta, v katerem blodijo samo fantazije neukopane prošlosti.“ Tudi Njo je vlekla iz daljnega severa ta „zavodnica stara“...

Svatba z morjem.

LJUBA BABIČ: MOMIR IN GROZDANA (SLOV. LEGENDE).

X.

Ivo Vojnovič, avtor „Ekvinocija“, „Dubro-vačke trilogije“, „Psyche“, „Smrti majke Jugo vičev“, ta največji jugoslovanski dramatik, je spi-sal „triptychon“, dramo „Gospodja sa suncokre-tom“. Izdala jo je med izvanrednimi izdanji za l. 1912. „Matica Hrvatska“.

Knjiga je že razprodana, kakor je razpro-dan istotako izdani Kosorov „Požar strasti“.

V cirilici je izšla drama v „Srpskem Knji-ževnem Glasniku“.

Pustolovska ruska zločinka, ki je bila pred par leti v Benetkah sojena, mu je baje dala po-vod za spisovanje drame; pa zgodba tistega

„malega mornarja in sivega pajka“ s severa, ki o njem govori avtor v „ouverturi“.

Sila zgodovinskih reminiscenc in avtomo-bili, aviatičarji, zastareli lordi in knezi, hotelski direktorji. Staro in novo. Staro v novem. Para-litični očetje živčno bolnih otrok.

Lordi in lady ozbiljno razpravljajo, na ka-rem mestu je ta ali oni stal pri poklonu kralju, da in zakaj je kot 25. potomec svojega prastrica prišel pri oni ceremoniji baš na 58. mesto.

London in Benetke in Moskva, Germani, Romani in Slovani.

Vitale pravi: „Toliko so se nam rogali ger-manski narodi, da smo slabiči, da ne znamo nič

nego udarjati na gitaro in pevati kanconete — da smo se i mi vrgli na sport in se načitali Nietzscheja . . . Energija se je v nas zbudila in ni nam več dosti, se boriti proti vsem „izmom“ počeniši od humanitarizma in pacifizma — nego hočemo tudi vojno.“ Spričo teh besed omenja Ona „dobro gospo Suttner, ki bo morala napisati še en roman“. Tudi Kraszemski trdi, da so prava narave jačja nego zakoni človeški. Grof seveda omenja Tolstega A Vitale zopet: „Prošli so časi oproščanja, novi ljudje so neusmiljeni, ker so jih naučili, da ni ne-neba ne pekla. Podlost za podlost . . .“. „Mi smo deca burje! V njej živimo, z njo nastajemo,“ pravi Ona.

Sarkazem, pikanterija, lakaji, vljudni poznavalci sveta . . . , fini êsprit.

„Kažeš prve znake duhovitosti. Ali se vam ne zdi, da je to sumljiv simptom poslaniškega atašeja?“ — „Ti so pa nekoliko preveč pristojni. Vidi se, da niso oženjeni.“

Kaj pomeni oni cvet na pianinu tako sam? Sarkastična reče bela pleureusa: „Seme mu je za papige izvrstna hrana“.

„Ti so pa nekoliko pristojnejši,“ pravi stara gospa, in druga odgovori: „Vidi se, da niso oženjeni.“

Strašno je dekoltirana. „Pa kako je jedla!“ pravi se strašno otmeno spotika ob njej „črna pleureusa“, „smejala se je s polnimi usli . . . A kako je rejena?“ „„Uprav kakort ti, po čistem slučaju,““ ji sarkastično odgovori mladenič klasične lepote.

Herr und Frau von der Taube, pred tremi dnevi poročena, sta vsa v belini, „par belih go-

lobov, manjka jima le rdeča in plava vrstica okoli vrata“. Frau von der Taube je nervozna, ker je že čas za diner in se mora iti še preobleč, on pa želi pet minut še za ljubezen. Lakaj razume položaj in vljudno ponudi pomoč: „Ali želi gospa lift?“

15 takih parov na en dan v hotelu, „les braves gens“.

„Istina je samo to, kar čutim.“

„Ljubav je čin. Ljubav je žrtva.“

„Les affaires sont les reines.“

„Imeti in razbiti! Imeti in ubiti!“

„Drži se zemlje!“

„Samo proza je istina, poezija je laž.“

XI.

SOLNČNICA.

„Pravijo, da se ta cvet vrti za solncem . . . Precej praktično in neukusno a vrlo moderno sredstvo“, pravi Candiano.

Imela ga je za pasom Ona, ko je ustrelila indijskega podčastnika. Še v zadnjem hipu ji jo je iztrgal podčastnik in jo mrtev držal v roki, ko ga je našel Vitale. Strmela je vanj ta strašna slika življenja in smrti: žolti, široki kolobarji in črna zenica. In ta slika se mu je vsesala v dušo tako silno, kakor njeno lice, in povzročila v njegovih prokletih živcih halucinacije, vizije . .

Ona pa je dalje stavila to čudovito — strašno cvetko kakor svoj svetilnik v vazo na pianino, kjer se svira pesem: „Pridi . . .!“

Solnčnica — Ona — Venecija: simboli druga drugi.

BALKANSKA SLOGA.

PO DERIŽANU. — PROF. A. BEZENŠEK.

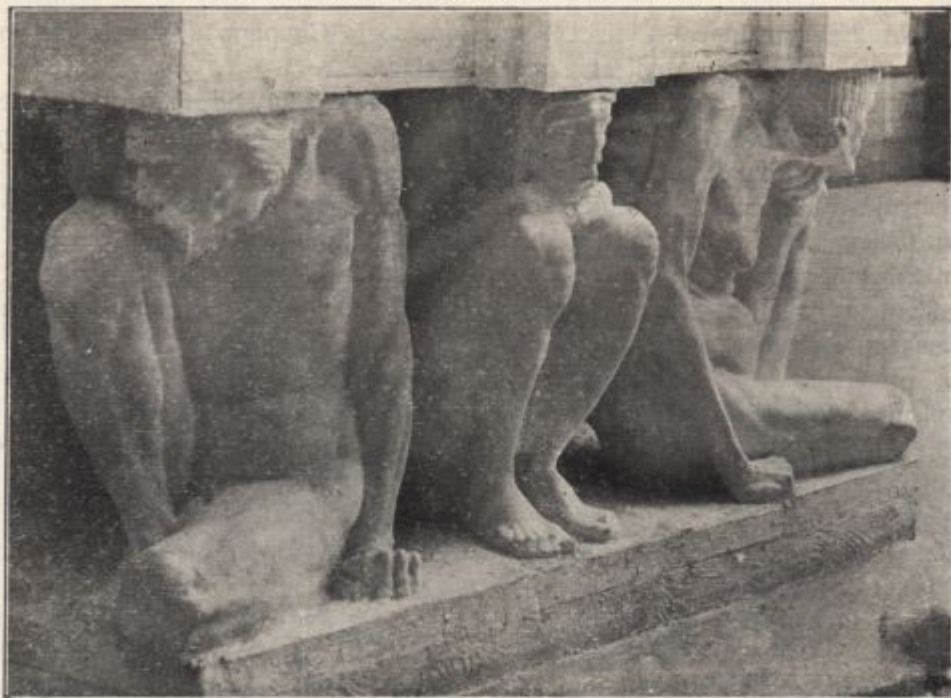
(DERIŽAN je pseudonim enega izmed najboljših bolgarskih pesnikov. Pravo ime mu je Hristo Cankov in pod tem imenom tudi piše zlasti prozo. Sedaj se nahaja v redovih vojske. Od tam je poslal to pesem).

Za prvokrat z nemirnega Balkana
izginilo je zdaj sovraštvo grozno,
pozdravil je iskreno Grk Slovana
in vsi smo srečali se — ne prepozno.

Dovolj je že sovraštva in razdora,
nazaj ga nikdar več si ne želimo.
Napoči na Balkanu nova zora,
z veseljem, bratje, k njej se obrnimo!

Bolgari, Srbi, sini Črne gore,
tovariši na bojnem polju zvesti,
storili ste, kar nikdo ne premore,
ves svet ni mogel tega izvesti.

Gredo za nami nova pokolenja,
njim delo vaše v blesku bo sijalo.
Kdor nam pa slogo motiti začinja,
ime se njemu v nas ne bode znalo.

TOMO ROSANDIČ: NAKIT ZA VRATA.

PROSTOSLAV KRETANOV:

SPOMINI NA JOSIPA CIMPERMANA.

(OB 20. OBLETNICI NJEGOVE SMRTI.)

Dne 5. maja t. l. je poteklo dvajset let, kar je umrl Josip Cimperman.

Ker sem jaz s tem našim ohromelim pesnikom občeval osebno poslednjih petnajst let njegovega nesrečnega življenja ter z njim sočutno užil marsikatero bolešno žalostno, pa tudi veselo uro, čutim se nekako dolžnega, da mu položim v znak prijateljske hvaležnosti ta skromni spominski list na njegov grob.

Cimperman Josip¹⁾, pesnik-trpin, ki je prešel od 13. leta svoje dobe do svoje smrti, dne 5. maja l. 1893., torej celih 33 let, na nogah in rokah otrpel in hrom, na svojem lesenem naslanjaču.

Rodil se je namreč dne 19. februarja leta 1847., torej je umrl v 47. letu. Po licu sem ga spoznal v poletju 1873., ko se je na svojem vozičku bil pripeljal v uredništvo „Slovenskega Naroda“.

Bil je vroč julijski dan in popoldansko sonce je pripekalo skozi visoko okno in na pol

¹⁾ Izpisek iz moje knjige v rokopisu: „**Sto znamenitih mož**. Spomini na osebno občevanje z njimi.“ (Op. pisca).

odprta vrata, ki so držala s ceste Marije Terezije naravnost v pritlično uredniško sobano v Luka Tavčarjevem „Hôtelu Evropa“, kjer je se takrat nahajala iz Maribora preseljena „Narodna Tiskarna“.

Naš uredniški „generalštab“ se je pravkar bil sešel na popoldansko časninarsko delo pod vodstvom svojega „redacteurja en chef“: Josipa Jurčiča, ki je sedel kakor pris' en poveljnik ob prostrani, na srediini sobe stoječi mizi, na kateri je pisal tiste dni svoje fulminantne uvodne članke in pa svoj historični roman: „Ivan Erazem Tatenbach“, ki je istega leta izhajal v podlistku „Slov. Naroda“.

Jurčiču nasproti pri drugi, s čelom proti njemu postavljeni mizi je pisal njegov najmarljivejši sotrudnik: dr. Josip Vošnjak, kadar ni bil kot poslanec v Gradcu ali na Dunaju. Njunima mizama ob strani je stala navadna podolgasta pisalna miza, ob katere nasprotnih koncih sta delala Davorin Hostnik, zdaj profesor na Ruskem, čigar prevod francoskega romana od Cherbulieuxa: „Meta Holdenis“ je bil priobčen istega

tečaja pod črto „Slov. Naroda“, in pa Matevž Strgar, korektor našega dnevnika in „Slov. Tednika“ ter drugih publikacij. Med tema rednima sotrudnikoma je imel svoj sedež pisec dnevnih novosti, raznih izvestij in notic učiteljskišnik Medic, ki je prihajal pod večer in ki smo mu zaradi njegove sličnosti s sotrudnikom dunajskega satiričnega lista „Der Floh“, rekali: „Kniebeiss am Bisamberge“. — In končno ondi pri vežnih vratih sem imel jaz, „šesto kolo“ pri našem časnikarskem vozu, kot „upravitelj“ svojo poševno mizo, po kateri sem premetaval svoje širokolistne zapisnike „Narodovih“ in „Tednikovih“ naročnikov.

Ko smo najlepše orali vsak po svojem belem ogonu papirnate njive, je odprl naš suholjasti sluga Jaka oboje krilo uličnih vrat naše sobe in preko kamenitega praga se je pripeljal kar naravnost v uredništvo črn, trokolesen voziček, v čigar mehkem naslanjaču se je gugal majhen, debeloglav mladenič s kratko ostrizanimi lasmi in z gladko obrito brado, podoben kakemu bogoslovcu, zlasti, ker je vrhu vsega bil še črno oblečen.

Pripeljavši se v premi smeri pred glavnega urednika Jurčiča, se je ustavil pred njegovim sedežem ter ga ogovoril slovesno z naslednjimi besedami:

„Velespoštovani gospod Jurčič! Tu sem Vam prinesel rokopis pesmi, ki mi jih je ostavil pokojni moj brat Francišek z nalogom, da bi jih dal na svetlo! Prosim Vas torej, gospod urednik, da blagovolite posredovati pri slavnem odboru „Narodne Tiskarne“, če bi ta-le hotela prevzeti založništvo te bratove zapuščine!“

Po teh počasi izgovorjenih besedah mu je mladenič izročil tanko, štirivoglato knjižico, ki jo je Jurčič vzel ravnodušno v roke, jo prelistal, tu pa tam tudi prečital to ali ono pesem, potem pa jo donosilcu zopet takisto mirno vrnil s tem-le pojasnilom:

Dragi gospod — Cimperman! „Narodna Tiskarna“ je ustanovljena z glavnim namenom: izdajati političen dnevnik, to je „Slovenski Narod“. Ne more se torej pečati, vsaj za zdaj ne, z idealno nalogo: zalagati in izdajati lirične pesmi!“

S tem je bil končan kratkobesedni pogovor med Cimpermanom in Jurčičem, na kar se je poslednji zopet usedel k svoji pisalni mizi, prvi pa se je odpeljal s svojim vozičkom na plano.

No, leto dni pozneje (1874) je „Narodna Tiskarna“ iste pesmi Frana Cimpermana pač na-

tisnila, a uredil, izdal ter — založil jih je njegov brat Josip Cimperman sam in jih posvetil dr. R. Razlagu.

Tako sem bil tisto popoldne prvič videl in po obličju spoznal pesnika trpina, Josipa Cimpermana!

Z dnem 31. oktobra l. 1873. sem jaz bil zapustil Ljubljano, kamor sem se vrnil zopet šele po štirih letih, dne 15. januarja l. 1878.

V medčasju onih štirih let, ki sem jih preživel v Mariboru, sem mnogo občeval s profesorjem Jankom Pajkom, lastnikom tiskarne in izdajateljem ter urednikom „Zore“. Pri tem je često nanesel razgovor seveda na razne sotrudnike imenovanega leposlovnega polumesečnika, med katerimi je bil tudi nesrečni naš Josip Cimperman. Pripovedoval mi je profesor Pajk, da ga je na svojem ženitovanjskem potovanju s svojo Pavlino (Doljakovo) v Ljubljani osebno posetil, ter mi je opisoval njegovo telesno onemoglost vsled ohromelosti na nogah in rokah. Ob enem mi je dal čitati Cimpermanova pisma, pisma, iz katerih sem do dobra spoznal njegov značaj ter smer njegovega mišljenja in naziranja o svetu in človeštvu, predno sem se z njim seznanil osebno.

Ko sem se torej sredi meseca januarja l. 1878. vrnil v Ljubljano in se nekoliko udomačil v svojem delokrogu, sem se začel vnovič zanimati za leposlovno literaturo, zlasti, ko sem zahajal ob večerih v dobroznano Hiršmanovo gostilno „Pri avstrijskem cesarju“. Ondi je bilo tiste dni shajališče malodane vseh v Ljubljani živečih slovenskih književnikov. To so bili takorekoč vsakdanji gostje, zlasti zvečer: Levstik, Levec, Jurčič, Vrhovec, Kragelj, Brence (Nivalis) in — sit venia verbo — drugi literarni dii minorum gentium.

Občeval sem tu sploh z vsemi imenovanci, zlasti pa z „gromovnikom“, Levstikom, ki je kaj obrajtal toli pohlevne in skromne poslušalce, kakršen sem bil takrat jaz, neznaten „Galilejec“.

In ker mi je imenovani prezgovorni Velikolaščan med drugim pripovedoval o tačasnih svojih sestankih z Josipom Cimpermanom pri „Sokolu“ na strmem bregu Gruberjevega kanala, sem postal i jaz pozoren na omenjenega pesnika trpina in glejte! —: nekega lepega majnikovega jutra sem se bil napotil k njemu na poset...

(Dalje prihodnjič.)

VDOVE.

Brezmejna je njihova bolelost. Motne so danes oči, nekdanj tako sijajne, motne so in žalostne. Brezmejna je njihova bolelost. Ustne sladke, ki so bile vedno pripravljene za strastne poljube, so danes hladne, izginil je z njih razkošni drhtljaj. Stotine srdov je sedaj nemih in njih prikazen je brezglasna pesem, edina in lepa, pesem o majki domovini, neizmerno tužni, kakor so tužne vrbe žalujke kraj hladnih vod. In v mrkih večerih, ko zaide solnce in ovenelo listje šušti, sede vdove in razmišljajo, strmeč v prirodo. Ah, bedna vdova! Mlado njeno telo, polno mladostnega ognja, drhti, kakor list na gori. Ob vsakem šelestu, ob vsakem drhtljaju prirode se zgane in obupno strmi tja dol, ah, tja dol... dol na jug...

Ali njega ni. Ni ga... Daleč je dragi sedaj. Tam na dnu balkanskih poljan in klancev vam leže oni, o tožne, bedne in nesrečne vdove! Njih ni več. Kakor bogovi osvetniki, so stopali z meči preko kosovskih gričev. Divni maščevalci so molčali, ko so stopili na polje propasti. Molčali so in poslušali glas iz podzemlja, prastar in častit, ki je strahovito ječal po Kosovem: Kdor ne pojde na boj na Kosovo, proklet mu rod in pokolenje!... In mladi vitezi so poslušali in rastle v nedogled. Nebo se je pretrgalo od grmenja topov. Po Kosovem zaječi še strašneje, oblaki se razgrnejo. a tam, v svitu bliska, se prikaže Marko. In začul se je božanski glas: Maščevalci, v Prilip... In odšli so dalje, vse dalje in dalje, na jug, na morje, kjer cveto citrone. Oh, odšli so, kakor vihar. Kakor oblaki, nasičeni z gromom in strelo, so planili in preleteli sveto Polje. Ah, strastno, besno so pleteli v smrt. S hrepenenjem po življenju so drveli v goste vrste sovražnika in padali s smehom na ustnah. Resnično. Zemlja, domovina, pravim ti, v tebi je odrešenje, v tebi je vstajenje...

Ali dragega ni. Minevajo dnevi, noči se vlečejo, dragega ni. S trudnim pogledom strme skozi mrak na jug, čakajoč. Ah, nikogar, nikogar ni! Niti gavrana ni, da prinese roko junakovo. Ničesar. Samo molk in tišina. In kakor tone večerno solnce, tako tone tudi njihova nada. A ko zatone solnce popolnoma, pusti vdovice neme, otrple, osamljene v mraku. Samo vroča, svetla solza je ostala v očeh, ki se je svetila v noči. Ta bridka solza, produkt brezkončne bolesti, je svetila jasno v temno noč. Ah, ve črno oblečene žene, vdovice neštene, ali ste si sveste te resnice: bolelost vaša, tuga vaša in vaše solze so bile potrebne, da preneha velika kosovska noč, moreči mrak, da nastane dan. Bolelost vaša je izvor radosti milijonom...

Jaz vas gledam, majke naše, in se vam divim, ker ne plakate. Kako brezmejno krasna je vaša bolelost! Oči vaše, to je dvoje knjig tužnih sonetov! Pogled vaš, ustne vaše in vaš stas, ah, samo Ivo je razumel to. In danes, ko gledam Meštrovicovo „Spominjanje“ in „Vdovico“, ne trenem z očmi. Molčim, ne diham, ne drhtim. In ošine me tedaj urno, mrzlično. Majka, Miloš, Marko, Srdja, Kosovka, Damjan, in tedaj se razgrne pred menoj morje krvi, po katerem plava Pet Stoletij, z molitvijo in zvestobo. In vse to beži urno, urno, urno... In morje pošastno šumi, morje krvi. Čaka na solnce svoje, da ga posuši...

Bolelost vaša brezmejna, to je solnce. Ono izsuši morje krvi in z magično silo privabi cvetje iz posušenega dna. Z vaših usahljelih ustnic, kjer počiva pozabljen šum strastnih poljubov, prihaja poljub novi dobi. Vaša brezmejna bolelost je začetek naše sreče. Bolelost vaša brezmejna je začetek Velikih Dni. Nada moja, brezmejna bolelost je vaša...

In zato jaz tako strastno ljubim vaše trudne oči, ljubim vsak košček vaše črne obleke...

ROŽA V — HERBARIJU.

Takrat, v tistih tihih in mehkih poletnih večerih, ko je tako mirno in pokojno vsepovsod, da čuje človek vsak utrip svojega srca, tedaj zablodi oko rado tja daleč nekam — v brezkončnost. Kakor iz grobov vstajajo že davno pozabljene in mrtve slike, tiho se priplazijo pred oči, postojajo in tiho zopet izginejo, kakor sence . . .

*

Zamišljen je sedel upokojeni učitelj Peter Stržen onega večera ob svoji pisalni mizi, pred njim je pa ležal zavoj orumenelih listov. Nehote je segel po njih, otresel prah in jih začel pregledovati.

„In vendar je bilo lepo tedaj,“ je mrmral sam za se, „mlada sva bila, ljubila sva se, pisala sva dnevnik in jih menjavala in tako imam še danes lep spomin na ona prekrasna mladostna leta, ko prekipeva v duši idealov in ko vriska srce pesem o življenju. Najsrečnejši človek sem bil na vsem širokem svetu in kakor v sanjah so tekla leta. Skoro pol stoletja bo že od tedaj. Ves svet je bil moj, ko sem pritiskal te liste k svojim vročim ustnam in črpal iz njih toliko vere v življenje, toliko moči. Kako lepo je pisala!“

Primaknil je svetilko in si nataknil naočnike.

„— — saj veš, da Te ljubim iz vse duše in iz vsega srca. Ti veš, da sem prisegla še kot skoraj otrok: čigar bo moj prvi poljub, temu bo veljal vsak moj korak v življenju in Ti veš, da si to Ti, Ti in zopet Ti — — —.“

„— — jutri se vidiva, kako hrepeneče te že pričakujem. Jutri, ko bodo počivale zopet ustne na ustnah, ko pozabi človek na ves svet, samo ena sladka zavest drhti v duši: moj si, moj — — —“

„— — in potem se mi je sanjalo, da sva šla sama sredi žitnega polja. V vsem veličanstvu se je iskril dan, visoko pod nebo se je pa vzpenjal škranjček. Nemo sva šla, roka se je narahlo stikala z roko in vsa narava je prepevela o ljubezni, globoki ko morje. Obstala sva, naslonila

sem Ti glavo na prsi in Ti si mi šepetal: „Draga, samo v ljubezni je smisel življenja,“ in črički tam med klasjem so Ti pritrjevali — — —“

„— — povej, zakaj morajo biti ljudje, ki se ljubijo — ločeni. Ah, kako dolgo je še do najine združitve, skoro bi obupala — — —“

Snel je naočnike, osivela glava mu je pa zlezla na prsi — tiho je brlela svetilka in razlivala motno svetlobo po skromni samski sobici.

„Da, da, skoro pol stoletja bo že od tedaj. Obledelo so te vrstice, kakor je obledelo tudi njih žarenje. Kaj bi bila mladost brez idealov, brez sanj, brez hrepenenja — kakor mrzla in dolgočasna pustinja.“

„Življenje je kakor roža, vzcete in zadehti, pa že ovne. Koliko ur sva presanjala o najini bodočnosti in danes sem starec brez lastnega doma.“

Počasi si je prižgal dolgo pipo in gost dim se je dvigal proti stropu.

„Pa kako mirno se je vse to končalo! Vedno redkeje so dohajala njena pisma, v srcu je vstajala neka temna slutnja, ki sem jo izkušal zamoriti z delom. Končno so popolnoma prenehala vsa pisma, naveličala se je čakati moje sigurne eksistence in vzela je inženirja, jaz pa sem učiteljeval dalje in dalje, dokler se nisem izčrpal. Predlanskim je baje že omožila svojo hčer. Ha-ha-ha . . .“

Iztrkal je pipo, pripravil posteljo. Končno je upihnil svetilko in se zaril pod odejo.

„Peter Stržen se je pa začel starati in z njim tudi njegovo srce. V duši je umiralo hrepenenje, zamrlo vse tajno drhtenje srca in srebrne nitke so se prikazovale v laseh. Postajal sem mrtev stroj in orodje v rokah življenja in sedaj brezčutno pričakujem še smrti. Ovenel sem, suh, brez življenja, brez barve, brez vonja, kakor v — herbariju . . .“

Še enkrat se je preobrnil in zaspal, zunaj je pa sanjala tiha in mehka poletna noč . . .

POGLED NA VARNO.

DR. JANEZ MENCINGER V KRANJU.

(1871—1882.)

SPISAL PROF. MAKSO PIRNAT V KRANJU.

III.

(Dalje).

Mencinger je pristopil kot član k Narodni Čitalnici v Kranju dne 20. dec. 1871. Dne 1. januarja l. 1873. so ga izvolili za predsednika Čitalnice, ker Karel Šavnik, ki je bil najprvo izvoljen za predsednika, ni hotel tega mesta prevzeti. Pa prišle so vmes neke homatije, tako da je Mencinger že po dveh mesecih odložil predsedništvo. Razpor je trajal dalje časa, kar bridko obžaluje „Narodov“ dopisnik v treh dopisih.

Tedaj pa so se začele priprave za odkritje Jenkovega spomenika. Napete razmere so se ublažile in tako je Mencinger kot Jenkov prijatelj in tovariš na vseučilišču prevzel slavnostni govor pri odkritju njegovega nagrobnega spomenika, ki se je slovesno vršilo dne 28. septembra l. 1873. Priobčujemo v izvadku ta krepki in jedrnat Mencingerjev govor, da ga spoznamo tudi kot govornika. Glasi se:

„Preteklo je blizu 21 let, kar je izbrana množica rodoljubov iz vseh slovenskih pokrajin na ravno tem vrtu miru spomenik stavila našemu prvemu pesniku Prešernu. Praznovanje je bilo takrat pohlevno tiho, kajti bili so časi žalostni, siloma so oblaki zakrili zarjo svobode in napredka, katera je napočila leta 1848, in upanje narodnega napredka je moralo biti odloženo v prihodnjost, v kateri je bilo negotovo, kdaj nam zopet srečo prinese. Vladala je takrat tožna udanost v prisiljeno usodo neizpoljenih želja in postavile so se pesniku za tedanji čas pomenljive besede: „Ena se tebi je želja spolnila, v zemlji domači da truplo leži.“ Popred ko smo se nadejali, prišli so bolj jasni časi, ko se nam je izpolnila več kakor ena želja, ko so misli svobodne in besede bolj proste. — Tako smo se smeli čez enoindvajset let zopet sniti, na ravno

tistem prostoru miru. Zastave vihrajo, streli so pokali in na obrazih se nam ne bere več obupna udanost, ko pred 20 leti, temuč srčno zaupanje v sebe in prihodnjost. — Zopet stavimo spomenik. Kakor je temeljito dognano, da je Prešeren naš prvi pesnik in da še ni dobil doglavnika ne med umrlimi, ne med živečimi, tako smemo reči, da je bil Simon Jenko naš drugi pesnik, Prešernu najbližji. In čudno naključje je, da ta dva, ki sta si v pesnih najbližja, tudi na enem mirodvoru počivata, da počivata v obližju domačih gora, v sredini najlepše doline naše domovine, in da je staročastni Kranj, nekdanj stolica naših vojvodov, zdaj zadobil čast, da varuje grobe obeh naših največjih pesnikov.

Naj ta spomenik, ki slavi pevca in živo pričuje umetnost obraznika samouka, ki ga je ustvaril in ga nam bo zdaj razkril, naj ta spomenik stoji krepko in smelo prihodnje stoletje in naj bode tudi našim vnukom spomin britke izgube prežano umrlega pevca in buditelja, čigar koščice pod njim trohne, naj jim bo opomemba na njegova krasna dela, ki so mu služila, ne samo ta spomenik, temveč spomin v vseh narnarodnih srcih in naj bode ta spomenik znamenje narodne časti — — —“

Nadalje je rekel Mencinger: „Jenko ni iskal tiste časti, ki se na prsih nosi, čast pa, ki jo nosimo znotraj prsij, mu je bila neomadeževana; iskal ni ljudske hvale in je po stari pevski usodi tudi v življenju ni našel. Skromno je živel, sè zavestjo svoje visoke pevske cene ni se ponašal, ampak zapustil jo je nam kakor svojo edino zapuščino in poročilo. . . .“

„Smemo reči, da se mnoge pesni našega pevca smejo staviti zraven prvih pesni vseh narodov in smemo biti ponosni, da se je Jenkov „Naprej“ uže razlegal na treh delih sveta in da je to pesem poslušati priliko imelo nad 90 milijonov Slovanov. Pa on ni pel za druge narode, pel je za nas. Vidi se iz njegovih pesni gorka ljubezen do svojega naroda in trdno zaupanje, da bo narod obstal, da se bolje in bolje izобрази in da s časom doseže častno mesto med drugimi narodi. Tako je pevec prerokoval, akoravno je dobro poznal naše žalostne razmere. On ni bil deležen ošabnosti drugih, ki se bahajo, kako velik narod smo, da smo najmanjša vejica največjega naroda, koliko imamo slavnih junakov in dušnih velikanov, on je britko vzdihnil, da ne ve, kje naše junake zemlja krije, in da je to povest naše zgodovine, kako rod za rodom gine. Vendar prerokoval nam je Jenko veselih časov srečo . . .“

„Ohranimo to gorko srce, bodimo svoji pri svojih, ljubimo svoj narod, svojo domovino, samo v narodu so krepke korenine našega obstanka in naše prihodnjosti. Učimo se, da dospemo druge narode, delajmo, ker brez dela ni pridelka, in dočakali bomo veselih časov srečo, kakor jo je prerokoval Simon Jenko. Naj se usliši te prevažna želja, pevec pa, ki jo je izrekel, naj živi v spominu naroda, dokler bodo stale sive gore, ki gledajo na nas.“

Za Mencingerjem je govoril še dr. Valentin Zarnik iz Ljubljane. Popoldne se je vršila na Gašteju veselica, pri kateri je poleg Matevža Pirca, dr. Jos. Vošnjaka in dr. Valentina Zarnika tudi Mencinger poprijel za besedo.

Z 1. 1874. je Mencinger zopet izvoljen za predsednika Čitalnice.

Dne 2. febr. 1. 1874. priredi Čitalnica v spomin Valentina Vodnika besedo, za katero zloži Mencinger slavnostni govor.

Koncem leta 1875. se vrši v Čitalnici živahna beseda, pri kateri zabava predsednik Mencinger občinstvo z duhovito koserijo; dopisnik izraža v „Novicah“ iskreno željo, da bi se zopet oglasil nadarjeni Mencinger na slovenskem slovsstvenem polju.

O Sv. Jurju 1. 1877. se preseli Čitalnica iz Jahačeve hiše v primernejše in prikladnejše prostore v hiši Petra Mayrja tik stolne cerkve. Dopisnik „Novic“ upa, da se bo mogla sedaj Čitalnica uspešneje razvijati, zlasti da se bodo v novih, večjih prostorih laže uprizarjale gledališke predstave. Prva Čitalnična beseda v novih, elegantno opremljenih prostorih se je vršila dne 16. avgusta 1. 1877.

V 47. in 48. št. „Novic“ 1. 1877. priobčuje nekdo popotne črtice o svojem izletu v Kranj in okolico. Med drugim pripoveduje, da so mu jako ugajali prostori Čitalnice, posebej še lična dvorana in gledališki oder. Zvečer je šel s trgovcem Omerzom v narodno gostilno, kjer so prav lepo prepevali Čitalniški pevci. Predsednik¹⁾ je vodil zabavno zborovanje, pri katerem so posnemali parlament, v katerem večina strahuje manjšino in ji ne pusti priti do besede.

Ljubljanski Sokol je napravil dne 12. junija 1. 1881. izlet k Sv. Joštu pri Kranju. V Kranju so Sokolom priredili slovesen sprejem, katerega se je udeležil tudi Mencinger kot predsednik Čitalnice.

(Dalje prihodnjič).

¹⁾ Najbrže misli potopisec predsednika Čitalnice. (Mencinger). Op. pis.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Pavel Flerè: Babica pripoveduje... (S 4 slikami. V Ljubljani, 1913. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna. Str. 44. Cena K ?).

Stopinje Milčinskega je ubral Pavel Flerè ter nekatere pripovedne narodne pesmi preložil v prozo. Ali prepesnil? Ali je v istini stojil za Milčinskimi ali pa hodi le vzporedno z njim? Na taka vprašanja bo odgovorila podrobnejša analiza obeh del in njuna primerjava. G. Flerè se je v dispoziciji poedinih sestavkov držal tehnike jugoslovanskih narodnih pesmi in deloma ohranil izraze narodnih izvornikov; celo ritem je včasih ostal (tu in tam na škodo?). Ako izvzamemo zadnjo „Snubec polž“, ki se mi zdi trivialna, bi aprobeiral jaz vsa povestice, dà, nekatere bi celo hvalil; poezija je v njih, pač več je je nego v izvornikih; ideje so, a tendenca je komaj čutna. Tu in tam bi mi olajšali slog. „Noč na pokopališču“ bi morda koga prestrašila. „Medved s križem in lisica z rožnim vencem“ spadata v satiro. Zakaj hudoba baš zvezd ni mogla prešteti?

Pa pustimo to! Pustimo tudi jezikovne podrobnosti! Pričujoča knjižica se mi zdi oaza sredi pustinje čisto tako izumetničene mladinske literature.

Petra Bohinjca Izbrani spisi, II. zvezek. „Sredozičci“. (Kranj, 1913. Založilo, natisnilo in izdalo „Tiskovno društvo v Kranju“. Str. 84. Cena: 1 K, broš. 60 h).

Prvi zvezek teh Izbranih spisov smo naznanili v 1. letošnji številki „Slovana“, str. 30., in sicer pod zaglavjem „Mladinska književnost“; povesti, tam priobčene, so čtivo za deco 10 do 14 let. Pričujoči „Sredozičci“ so za zrelejšo dobo; avtor sam jih je izrecno posvetil „Vam, slovenska dekleta“. Ali „Sredozičce“ imenuje te povesti zato, ker jih je spisal v zimi svojega življenja? Datirane so od 1887 do 1895; zadnji dve sta očitno iz novejšje dobe in na novo zloženi. Kar smo poudarili o prvem zvezku, namreč, da so povesti brez poezije ter da je slog slab in da jezik ni brez napak, moramo naglasiti spričo II. zvezka iznova. Beletističen moti v je edino le „Naša potovka“; morda še zadnja, „Požinka“. Vse ostalo je brez umetniške vrednosti; polna trivialnosti in jezikovnih nezgrapnosti je „Sirota Jerica“. Za zgled nerodnega sloga naj služi ta-le stavek iz uvoda: „Vam, slovenska dekleta, podajem za požinko ta drobni zvezek, da trgate sadove, ki sem jih vzgojil v burji (?) in mrazu, porodil (!) v snegu in ledu — izbral pri topli peči (!) in nanizal ob svitli luči (?) — to mojo deco.“ Še eno o jeziku: Kaj je „požinka“, ki jo nahajamo v uvodu? Zadnja povest nam še le nekako tolmači ta izraz, ki ga nima niti Pleteršnik. Sirota Jerica stopa „poleg dveh pisancev“ po požeti njivi. Kaj je to? Prečital sem celo prvo stran, pa še nisem vedel, kaj sta pisanca; dvakrat sem zaman odprl Pleteršnikov slovar; šele na drugi strani se pokaže, da sta to — pisana vola.

Ivo Grohovac-Riječanin: Rijekom i Reščinom.

(Pjesme). Rijeka 1912. Str. 176. Cena 2 K.

Ivo Grohovac je pesnik, žurnalista in župan (Dolnje Jelenje pri Reki). O njegovih „Glasovih s Kvarnera“ smo že poročali v „Slovanu“ 1910, št. 7; tudi sliko njegovo smo že priobčili („Slovan“ 1911, št. 1., 8.). „Ljublan. Zvon“ je pisal o njem l. 1909. Sedaj imamo zopet novo knjigo Grohovčevu. Tudi to so „Glasovi s Kvarnera“, dasi je naslov malo drugačen. Grohovac je lokalni reški poet, ki mu je lirika v službi patriotizma; Reko pridobiti iz madžarskih in italijanskih rok, to mu je namera. Šeta se po „Reki in Reščini“, budi zgodovinske spomine ter motri sedanost in teži v drugačno bodočnost. Subjektivnosti v njegovih verzih ni skoro nič. Reka in njena okolica, ki jo narod zove Reščina: Grobniško Polje, ki se z njim veže spomin na zmago Hrvatov nad Mongoli, Kastav, Bakar, Trsat. Knezi Frankopani in borba z latinaši za glagolico itd. Kvarnero in tujstvo; pravaštvo in hrvatstvo („Hrvatske nema bez Rijeke“). Te objekte vidimo in se bojimo za poezijo.

Mnoge pesmi so verzificirano narodopisno blago: Kudlak (Volkodlak), Krsnik (Deseti brat), Štriga in Mrak itd. Druge so zopet prikazi gospodarskih razmer (štibra) in je naravnost škoda, da so v knjigi.

Stihi sami teko gladko; opisi prirode so čisto uspeli, najbolj prikazi pastirske idile in jesenske melanholije. Najprijetnejše so tiste, ki stoje v znaku Vrazovih „Djulabij“. Tudi soneti so dobri; v sonetnem vencu, posvečenem „Sloveniji“, se čutijo reminiscence Prešernove.

Grohovčeva poezija je epigonstvo; drži se Vraza, Prešerna, Preradovića (enkrat nahajamo motto iz Ketteja).

Refleksivne pesmi ne bi smele biti tako dolge; težki, dolgi verzi utrujajo. Kopica lokalnih imen ne bodo motila samo tistih, ki z Grohovcem poznajo natanko vso pokrajino; tolmač, ki je dodan, svedoči, da poezija knjige sama ne zadošča.

Knjiga bi bila več vredna, ko bi obsegala le pesmi a la „Djulabije“ in sonete.

„Zadnje rože“. (Spjevala Marija Kumičić. Zagreb, 13. maja 1913. Komision. naklada J. Sokol, Zagreb, Marovska ul. 21. Str. 30. Cena: 60 h).

V d o v a je. Srce ji je postalo vrt in njiva, kjer seje sedaj ljubezen elegije. Vdova velikega Istrana, romanopisca Evenija Kumičića goji to tužno polje. Često v pesmi plaka mati za sinom, draga za dragim, redko pa zmore vdova besedo, da z njo razkrije srce, ki nad njim visi težki oblak osamelosti, breznadnosti in — spominov. Ni jih preveč, teh pesmi Marije Kumičićke, in ne premalo; zato močno deluje: Nikdar več ji njegova roka ne bo milovala glave; nikdar ji ne bo več pričal o naroda našega slavi. Nebo ji je mračno, kakor zalito s tugo plačnega srca. Nasloni glavno na

njegov grobni spomenik, a trese jo hladna groza in srce ji otrpne. V noči o polnoči biva na njegovem grobu; mali slavček poje in spremlja njun sestanek. Nekdaj sta skupaj gojila rože in jih zalivala z roso ljubavi, a sedaj stoje te rože divje brez popka in cveta; naj ji nikdo ne nosi cvetja, ki bi jo spominjalo srečnih dni. Na obletnico njegove smrti obžaluje, da je gorke boli še niso zrušile v grob. Odkar je odletel s o k o l njen, odkar so mrknile njegove oči, solnce njeno, odkar se ji je posušila Nada, zelena grana, jo obkrožuje od vseh strani mrak in s solzami zaliva cvetje, ki pod njim počivajo njegove kosti. In evo, te male pesmice so bedna deca srca ji ranjenega.

Ko smo otvarjali knjižico, smo se bali, da jo bomo morali odložiti in deti tja, kjer nam leži več izgrešenih zbirk. Pa smo se varali. Pesmi so z malimi izjemami uspele. Uprav krasna je ona na str. 14/15: „O joj, nebo, čudo božje, kaj si tako mračno...?“

Dr. Tad. Stan. Grabowski: „Slovenska pesnitev na tleh poljskih“ (Słowiański poemat na tle polskiem. O księciu Marcynie Sapieze. Przyczynek do dziejów romantyzmu polskiego wśród Słowian. — Krakow, 1913, naklada „Towarzystwa Słowiańskiego“. Str. 66.)

To je zanimiva monografija dobro nam znanega poljskega znanstvenika o slovenskem pesniku A. Žaklju — Rodoljubu Ledinskem in njegovi epski pesnitvi „Vilkov“ („Novice“ 1856). Grabowski v tej svoji študiji podrobno analizira vsebino pesnitve, ki nam prikazuje nasilno razlastitev plemiča Vilkovskega po mogočnem knezu Martinu Sapiehi; obenem se rešujeta naravni vprašanji, kako to, da se je slovenski pesnik lotil poljske snovi, in kako mu je uspelo, pogoditi poljskost pesnitve..

Slovenci, Bleiweisove „Novice“ in slovanofilstvo. To poglavje razpravlja o narodno-kulturnem ozadju, s katerega se je pojavila Žakljeva pesnitev. K tistim možem, ki so pospeševali naše zveze s Poljaki, bi bilo še prištetih M. Kuralta, prijatelja Linhartovega (gl. Zbornik Maticе Slov, 1912), M. Čopa in Miklošiča; tudi Japelj je imel zveze s Poljaki. Pri vprašanju, kaj je vse Žaklja nagnilo, da se je lotil poljske snovi, bi se bilo pač tudi ozirati na činjenico, da je bil Žakelj Ilirec in je morda čital i „Neven“, kjer je bilo v letih 1852 sl. mnogo prevodov povesti o ukrajinsko-poljskem življenju; tudi na nemško izdanje Mickiewiczovih „Vorlesungen“ bi bilo misliti in na Jordanove „Slav. Jahrbücher“. V Janežičevem „Glasniku slov. slovstva“ (1854) imamo na str. 77. več beležk o ruski in poljski literaturi po Mickiewiczu, na pr. čitamo, da se po Zaleskem pravi „peti“: razodevati božjo misel, po Krasinskem je presrečen le oni pesnik, ki s svojimi pesnimi proslavlja Boga.

Zakaj je Žakelj vzel snov baš iz zgodovine Sapiehov, na to avtor precizno ne more odgovoriti, omenja pa (str. 55), da je Aleksander knez Sapieha, poljski slovanofil († 1812), potoval 1802 in 1803 po jugoslovanskih deželah, kjer je občil z duhovništvom; morda je kaka ustna tradicija o tem Sapiehi narekovala Žaklju to ime. Ta hipoteza ne zadovoljuje Edmunda Kołodziejczyka, ki v „Swiatu Słow.“ str. 303 sl. ocenja študijo Grabowskega, češ, Sapieha je potoval samo po Hrvatskem, Dalmaciji in Bosni; Kołodziejczyk sam pa opozarja na vpliv poljskih emigrantov, katere so Jugoslovani radi povpraševali po poljski revoluciji in poljski zgodovini vobče (prim. Bońkowski: Kilka słow o wpliwie powstania listopadowego na odrodzenie się piśmiennictwa w Słowiańszczyźnie, a mianowice Illiryi czyli Słowian południowich. Młoda Polska, Pariz 1840).

Kateri izmed zgodovinskih Sapiehov da bi bil Žakljev „Martin Sapieha“, o tem ugiblje Grabowski na str. 36. sl.;

mogel bi to biti Kazimir Jan. Sapieha, ki je živel nekako 1637—1720, ali njegov brat Benedikt (1674) ali Andrej (1627—1646) in o tem-le zadnjem poznamo slično nasilstvo, kakor nam ga pripoveduje Žakelj (Andrej Sapieha proti Andreju Dolskemu — Wolkowskemu! — izprememba poljskih „wilkov“ v ruske „volke“ je naravna); zares so bili Sapiehe gospodje k o Ź m i n s k i, kakor nam jih predstavlja Žakelj.

Poljskost „Vilkova“. Dasi naravno Žakelj ni mogel povsem pogoditi poljskosti svojega milijēja, priznava ipak Grabowski, da se mu je v tem oziru tudi mnogo posrečilo: tipus magnata in ubogega zlahčiča poljskega ter socialna razlika stanov, ki je pospešila propast poljsko. Grabowski primerja v tem pogledu podrobnosti iz pesnitev Mickiewicza, Malczewskega in Słowackega; verjetno je, da je Žakelj poznal na pr. „Maryo“ Malczewskega. Kar je pa Žakelj iz svojega dodal, je slovenski d e m o k r a t i z e m kot glavna nota mišljenja; njegova pesnitev zato ni kaka himna kraljem in magnatom.

Ne sicer v tej pesnitvi, pač pa v svoji liriki nam Žakelj kaže pesniški značaj, kakor ga je v prvi polovici 19. stoletja imelo poljsko pesništvo: refleksijsko-moralizatorski karakter z močnimi črtami misticizma: vera v stvarjajočega duha, vera v nujnost neprestanega boja, v veselo osvoboditev iz spon materije po trpljenju in žrtvi.

Grabowski je lektor srbohrvatskega in češkega jezika na univerzi v Krakovu ter je napisal že več študij o jugoslovanskih književnostih, tako o Gjalskem, Kranjčeviču, Vojnoviču, Aškercu, Murku, Bobčevu itd. Pred 3 leti je izdal „Romantizm polski vsród Słowian“, lani v Izvestju gimnazije sv. Jacka v Krakovu o Krasinskem v slovanskih književnostih (posebe tudi v slovenski). Pričujoča študija je specializiranje njegovega „Romantizma poljskega med Slovani“. Kakor skrbi Grabowski, da se Poljaki seznanjajo z ostalimi Slovani, tako pa se tudi brine, da mi ostali čujemo kaj o Poljaki, in tako nam je 1911 v „Matici Slov.“ očrtal Orzeszkovo in Konopnicko.

Najnovejša zgodovinska dela Stojana Novakovića. Poleg spisov „Najnovija balkanska kriza in srpsko pitanje“ (1910, str. 100), „Die Wiedergeburt des serbischen Staates“ (1912, str. 185) in „Dvadeset godina ustavne politike u Srbiji“ (1883 — 1903 — I. 1912, str. 336), ki smo jih imenovali že v 2. št. „Slovana“, naj imenujemo sedaj še „Vaskrs države srpske i njegovi istorici“ (prigodom posmrtno knjige B. Kallaya „Geschichte des serbischen Aufstandes“ 1807—1810) in „Nekolika teža pitanja srbske istorije“ (v 2 delih: 35 str., 40 str.), ki spremljajo Jirečkovo knjigo „Geschichte der Serben“. V teh-le zadnjih razpravah čitamo na pr.: „Bljutava prošlost imala bi da ostane istoriji: narodni život valja slobodno preurediti i bez predomišljanja, čvrstom rukom, uputiti onamo, kuda ga vode osnove savremene kritike.“

Tako govori historik, ki se je naučil gledati ne le nazaj, ampak tudi naprej. I mi Slovenci moramo iz bljutave svoje prešlosti ven, iz tistih smešnih mej, kamor nas je vklenila srednjeveška zgodovina in kjer nas drži konservativnost.

GLEDALIŠKA UMETNOST.

Ignacij Borštnik. Ko je 25. marca gostoval v našem gledališču Ign. Borštnik ob priliki svoje tridesetletnice, so Ljubljancani doživeli dogodek, ki ga ne bodo z lepa pozabili. Prišli so v gledališče, da bi poslušali igralce in tako

spoznali Cankarjevo dramo, toda zgodilo se je, da je namesto igralca prišel na oder pravi Kantor, ki je živel svoje pravo in resnično življenje doma v svoji mogočni hiši na Betajnovi. — Zagrinjalo se dvigne in na odru slišite dialog med Francko in Maksom. Je zelo mučen in ne veste, ali je tega kriv Skrbinšek ali Cankar. Uboga Nina vas spravi skoro v nervoznost in tako je pesnikova umetnost pred vami v vsej svoji veličini in slabosti. Spominjate se na dotična mesta in dialoge v knjigi, spominjate na podobne značaje,

ki nam jih je že drugje naslikal. Na levi vstopi častitljivi župnik in ž njim nekdo, ki se vam zdi zelo navaden. Ta postava, obleka in obraz vam je znan. V njem je nekoliko rodoljubja, toda rdečkasti lasje, ostrí pogled, oni dve po-tezi krog ust in njegov odločni korak vam vsiljuje različne misli. Vse vam je tako znano. Kje neki ste že videli tega človeka? O pač! To je vendar Kantor, oni znani Kantor, njegova hiša gospoduje nad vso Betajnovo, saj je dobro znan ta trg ob cesarski cesti. — Borštnik pa stopa čisto

IGNACIJ BORŠTNIK.

mirno do mize in sede. To je vendar njegova hiša in tu sedi v intimnem razgovoru z župnikom. Nihče ga ne sme slišati razen njega. V tem pogovoru stopa pred nas Kantor z vso silo in nam postaja simpatičen. To se pravi, prisili nas počasi, da mislimo tako kakor on, da ljubimo isto in sovražimo isto kakor on. Njegovi interesi so naši interesi. Tako zna Borštnik gledalca premagati in si osvojiti njegove misli in čustva. Občinstvo je že davno pozabilo na dramo in Cankarja, njegove misli se sučejo le okrog osebnosti fabrikanta Kantorja. In to je ravno ono veliko v Borštnikovi umetnosti: pokaže nam osebo v vsej svoji lastni individualnosti in s tem nas premaga. Zato vsili isto

mnenje in misli tudi gledalcu kakor svoji ženi in otrokom. Še ko ubije Maksa, se nam zdi, da pravzaprav ni zločinec, ampak, da je to moral storiti, da, celo če bi nam velel, da ga ubijmo, bi slepo sledili njegov ukaz. Vse odobravamo, kar stori, v istem slučaju bi tudi mi tako mislili in ravnali. In ko zapustite gledališče, pravite: „Kako Cankar lepo piše!“, pozabite popolnoma, da ste bili poprej nervozni, ko ste dramo čitali. In ker je Borštnik to učinil v gledalcih, je njegova umetnost gotovo velikanska. On ni igralec, ki memorira in igra, ampak človek, ki živi med nami, mož, ki misli in trpi, oče, ki ljubi in ki ga sovražijo. Često se podarja, da je Borštnik realist in njegovo igranje realizem.

Toda ta izraz pove mnogo premalo. Njegova umetnost je mnogo več ko samo posnemanje resničnega, v njej je vse mlado, samostojno in na novo rastoče. On nam ne pokaže samo junaka, kakršen je, ampak nam tudi razloži, zakaj je tak. Kjer niste razumeli Cankarjevega Kantorja, tam razumete Borštnikovega. On je poet, ki ustvarja sam. V njegovi umetnosti tiči velik del lepote. To bogastvo premore samo mož, ki resno pojmuje umetnost, ki ga dviguje idealizem, ki je zaslužnil sebe celega svojemu idealu.

Borštnik nam je v svoji umetnosti pokazal, kako zelo zmaga duševnost nad telesnostjo. Duševnost nad telesnostjo! Zato ste pozabili na vse druge igralce, dekoracijo in publiko, gledali samo na njega, ljubili in sovražili samo ž njim. — Če bi mogli natančneje definirati Borštnikovo umetnost, bi lahko rekli, da je v njej združena klasična rutina in poza z moderno psihologijo. Je sicer res, toda to nam ne pove ničesar o njegovi sugestivni moči, o veliki individualnosti, o veliki njegovi duši, ki je položena v igro.

Borštnik živi. Živi in se ne briga ne za vlogo, ne za Cankarja, najmanj pa za občinstvo. Gledalec ima dojem, da je razkril pred njim kos svojega življenja, zaupal neko tajnost, ki bi je ne smel nihče vedeti. Popolnoma mu je jasno, kako bo še dalje živel v četrtem in petem dejanju. — Mož, ki misli in trpi, oče, ki ljubi in je sovražen, umetnik, ki stremlji in je varan — to je Borštnik. Prihaja med nas kot berač in odhaja kot zmagovalec, kralj, edini, največji. Za ljubitelje naše gledališke umetnosti je sladka zavest, da je eden naših največjih jugoslovanskih umetnikov Slovenec.

Branko.

Letošnja gledališka sezona. Samo na kratko hočemo govoriti o nekaterih važnejših točkah in vprašanjih, ki se tičejo letošnje sezone. Če preudarimo njen uspeh, ne moremo reči, da smo bistveno kaj napredovali od zadnjih dveh, pač pa mora biti vsak pozornejši opazovalec prepričan, da so se posebno letos iznova pokazale vse hibe in napake, ki jih ima naše gledališče še iz prejšnjih dob. Vodstvo sicer ni več v rokah g. Govekarja, toda spoznali smo ravno letos, da g. Govekar ni bil kriv vseh tistih grehov, katerih so ga dolžili, ampak, da tiče vzroki vse kje drugod. Resnični vodja letošnje sezone je bil dramaturg Oton Župančič, ker prof. Kobal kot intendant dober del sezone radi boleznimi ni deloval. In o vodstvu dramaturga Župančiča se mora reči, da na zunaj ni bilo opaziti kakih posebnih izprememb, kar v tako kratkem času in pri takih razmerah tudi ni bilo mogoče. V dobi kinogledališča in občin kriz, posebno gledaliških, tudi Župančič ni mogel čarati. Kljub temu pa je razveseljivo, da je naš največji umetniški zavod v rokah pesnika Župančiča, ki je dokazal, da mu to ni sinekura, podeljena mu iz „pietete“, ampak, da je svojo nalogo zelo resno umeval.

Preveč bi bilo, če bi hotel naštetiti vse napake našega gledališča. Kakor rečeno, so znane že iz prejšnjih dob in se ne smejo pripisovati kakemu posamezniku, ampak mnogo bolj razmeram, posebno splošnemu mnenju, ki ga ima slovenska javnost o gledališki umetnosti. Naše gledališče in vse njegovo življenje je zastarelo in ukoreninjeno v starih tradicijah tako zelo, da se ne bo dalo drugače prenoviti kakor samo z železno roko in radikalnimi sredstvi. Nima onega značaja, ki bi ga moralo imeti: gledališče ni niti narodno, slovensko, niti ljudsko. Letošnji repertoar se sicer mnogo razlikuje od prejšnjih, toda je še vedno sestavljen po dunajskem vzorcu, prevladuje še vedno neslana burka in opereta. (Tudi na ta način se presaja nemška kultura na domača tla.) Proč z onimi igrami, ki so pisane samo za nemške razmere in dostopne samo nemškemu značaju! Smešno

bi bilo zahtevati samo slovenske drame, ki razen nekaj naj-novejših niso sposobne za naš oder, toda odločno moramo zavračati vsako nemško, posebno dunajsko robo. Če že v slovanskih jeziki ne najdemo nič dovolj dobrega, potem si izposodimo pri Francozih, Italijanah in tudi Angležih. Prepričan sem, da je Shaw ali Maeterlinck mnogo bolj na mestu pri nas nego kak Bahr, Sudermann ali Schnitzler. Sicer pa je dramska literatura Slovanov, posebno severnih, v zadnjem času tako zelo narasla in postala tako zelo bogata v vseh ozirih, da lahko najdemo v njej vsega dovolj, česar si poželimo. Seveda ne smemo biti nanjo opazorjeni šele od dunajskih odrov. Na vse to se pa obračajmo šele v drugi vrsti. V prvi vrsti se moramo ozirati na nas same, na Jugoslovane. Pri Srbih in Hrvatih se razvija v najnovejšem času samonikla dramska književnost v tako veliki meri, da je naravnost neverjetno. Neverjetno posebno za Slovence, ki se redi ob laži, da smo Slovenci izmed vseh Jugoslovancev najkulturnejši in da imamo največje slovstvo. Če bi se dala literatura Srbov in Hrvatov meriti že samo po njihovih dramskih umotvorih, potem jih Slovenci še dolgo ne bomo dosegli. Njihova drama si pridobiva svetovno slavo in umetnost Vojnovića ali Kosora nima nič manj občudovalcev v tujini kakor doma. Vojnovićeva dela se igrajo v Narodnem divadlu in Čehi ne morejo dovolj prehvaliti njegove poezije. Josipa Kosora je lani občudovala južnonemška publika v vseh večjih mestih in letos se bo predstavil tudi Dunajčanom, ki so jih morali na Kosora opozoriti šele njihovi bratje v rajhu. To torej mnogo pove, pa tudi brez teh dokazov bi se Slovenci že davno lahko seznanili z umetnostjo ostalih Jugoslovancev, če bi ne bili zaslepijeni od samoljubja in samohvale. Če bo intendantca prihodnje sezone premalo gojila našo jugoslovansko dramo, bo to zanj zelo pomembno. To se pravi, če bomo silili občinstvo še nadalje z nemško laži-umetnostjo in preveč s tujo umetnostjo, potem bo izginilo še tisto iz našega gledališča, kar tako radi poudarjamo: moralni uspeh! Torej seznanite nas predvsem z našo domačo jugoslovansko umetnostjo! S tem bo pa tudi odstranjena še ena velika rana, za katero trpi naše gledališče: zadobilo si bo zmožnost, da postane poleg narodnega tudi ljudsko gledališče. Če ne bomo znali gledališke umetnosti popularizirati, če ne bomo znali preprostega ljudstva iz predmestij in okolice navajati v gledališče, če se nam ne posreči, da bo večina naše publike vsaj iz srednjih če že ne iz najnižjih stanov, potem gremo proti duhu svojega časa in smo na popolnoma napačni poti. Če zmaga ljudsko gledališče, potem ni v tem samo gmoten dobiček, ampak v tem tiči mnogo več, namreč oni veliki ideal, za katerim streme dandanes vsi veliki narodi: umetnost ljudstvu! In če se pri nobeni drugi umetnosti ne da to popolnoma izvesti, pri gledališki umetnosti je to popolnoma mogoče, naravno in potrebno. Prijatelj te misli mora biti vsakdo, ki ne sodi našega gledališča s stališča kakega nemškega gledališča druge vrste, ampak hoče, da postane to, kar mora biti: naše, narodno in ljudsko. Letošnje kronske predstave so gotovo mnogo pripomogle k temu, da vstopi v gledališče tudi proletarec. (Menda so bile kake 4 predstave, potem so prenehale. Vzrok neuspešnosti takih podjetij tiči v stvari sami. Ur.) Govorilo se je tudi že nekoč pred leti o nepotrebnosti lož v drugem nadstropju in da se mora galerija na ono mesto razširiti. To vprašanje se mora na vsak način rešiti. Poleg drugega se bo morala pa še predvsem naša meščanska publika privaditi na ljudski zna-

čaj gledališča. Nekoč smo bili temu idealu zelo blizu. V parterju in na balkonu so sedele šiškariče v pečah in mearske mamice s Poljan. (To je bilo pač le v prvih sezonah, ko je novost vlekla. Ur.) Takrat je pomenila takorekoč vsaka predstava narodni praznik. To je bilo v dobi čitalnic, ki se ji dandanes očita diletantizem, v resnici pa je imelo takratno gledališko življenje mnogo več slovenskega in kar je glavno, ljudskega značaja nego danes. Naše gledališče dandanes ni nič drugega nego kako avstrijsko nemško gledališče druge vrste. Samo besede, ki jih govore igralci, so podobne slovenskim, sicer je vse nemško, našega nič. (Dalje prih.)

Statistika kr. srbskega gledališča v Belgradu v sezoni 1911/12. V tej sezoni je bilo danih 110 komadov v 248 predstavah, 272krat. — Originalnih del je bilo danih 40, in sicer 89krat; moderne drame 19krat, junaške in zgodovinske 6krat; komadi s petjem 22krat; bajka 3krat; dramske slike 7krat. — Izmed pisateljev se je največ prikazoval: Vojnović (15), Nušić (14), Veselinović (10), J. Stanojević (9), Čorović (8), Stanković (7), Sterija in Jakšić (5). Izmed komadov se je največkrat igrala: „Gospa s solnčnico“ (10). — Tujih komadov se je igralo 70, in sicer 183krat; tragedija 25krat, komedija 52krat, moderna drama 67krat, junaška in romantična drama 14krat, melodrama 5krat, komad s petjem 4krat, opere 16 krat. — Klasična drama, nova in stara, je bila igrana 32krat. — Po književnosti se je igralo: 39 francoskih komadov 93krat; 9 nemških 25krat; 6 angleških 22krat; 3 ruski 20krat; 4 danski in norveški 11krat; 5 italijanskih 6krat; 1 romunski 3krat; 1 španski 1krat; 1 grški 1krat; 1 madžarski 1krat. Izmed tujih avtorjev so najčešče igrani: Shakespeare (21), G. A. de Callaivet in R. de Fiers (12), Potapenko (8), Mailard Mihaelis, Riškov (7), Bisson, Pierre Wolf, Maier-Forster (6), Ostrowski (5), Balr, Tristan, Bernard Giro, Dumas sin, Ibsen, Capus, Molliere (4). — Izmed prevedenih komadov so največ igrani: Macbeth (10), Bitanga (8), Buridanov magarac, Svadba pod revolucijom, Vilarovi dragoni (7), Gospodja Iks, Lutke, Stari Heidelberg (6), Ljubav bdi, Bura, Koriolan (5), Koncert, Ana Karenina, Pustolov (4).

RAZNOTEROSTI.

Zbrana dela Ks. Šandora Gjalskega so začela izhajati pri „Dionički tiskari“ v Zagrebu. Dela bodo obsegala 27 obsežnih zvezkov v petih serijah. Vsem 27 zvezkom je cena 50 K, ki se morejo plačati tudi sproti, kakor izidejo serije (à 10 K), ali v mesečnih obrokih po 5 K. Dosle je izšlo 9 zvezkov, med njimi na pr.: „Pod starimi krovovi“, „Iz varmedjinskih dana“. V današnji številki priobčujemo sliko Gjalskega, pač največjega in najplodovitejšega jugoslovanskega romanopisca, ki mu je slava segla daleč preko jugoslovanskih mejnikov, obenem tudi sliko njegovih Gredic, ki jih sredi zelenja opaziš, ako se pelješ v Krapinske Toplice; staro lastelinstvo je, kjer je Gjalski v svojih mladih letih gledal staro življenje zagorskega jožfinskega plemstva in s temi slikami napolnil svojega duha, da jih v blestečih bojah pričara pred nas, pred rodove današnjih, drugačnih časov. Gjalski je vlastelin in moderen Jugoslovan, romantik in realist. (Vsa naročila sprejema „Dionička tiskara“ v Zagrebu).

Zofka Kvedrova: „Vlada a Marja“. Pod tem naslovom je izdala gospa Zofka Kvedrova v češkem jeziku knjižico ter v njej, kolikor moremo povzeti iz poročil, podala nekako to, kar smo svoj čas o njenih hčerkah čitali v „Domačem Prijatelju“. Na recenzijo, ki je izšla v praškem „Času“, je obširneje in tako rekoč za petnajstletnico svojega

knjižnega delovanja odgovorila v prilogi „Casa“: „Besedy Času“ z dne 9. maja 1913.

„Ratni pohod“ (Bojni pohod). To pesem (himno jo je nazivati) je zložil odlični srbski skladatelj Josip Marković na ognjevito besedilo srbskega vojaškega svečenika A. Samarčiča. (Ljute mače opašimo, — Bojne puške pohvatimo! itd.) Poje se v moškem zboru, brez ali s spremljevanjem na klavirju ali se igra kot klavirska točka. Veličastnemu besedilu je dal Marković duška s krepkimi, plamtečimi, neodoljivimi stavki dostojanstveno in navdušujoče. To je ena najsilnejših, najboljših epopej, kolikor jih je privrelo iz slovanskih src. V mogočnih akordih izraža kopnenje po zlati slobodi in kliče ves slovanski Balkan k ujedinjenju. Ali še nekaj poudarjamo: Ta epopeja je vzniknila iz domačih, srbskih tal, črpa iz melodičnega vrelca sroske narodne pesmi in zato si jo bo srbski narod na mah z vso dušo prisvojil. — Izšla je v založništvu C. B. Cvijanovića v Belgradu. (Cena din. 1.20).

—ev.

Pisatelj Anton Brezovnik, učitelj v Vojniku na Štajerskem, je obhajal 31. majnika t. l. šestdesetletnico svojega rojstva. Svoje dni je mnogo pisal za najrazličnejše slov. liste. Izdal je več knjig, med njimi tudi dobroznanega „Šaljivega Slovence“; najlepše priporočilo za knjigo je pač to, da izide sedaj že v tretji izdaji. Izdal je tudi „Zabavnik“, zbirko iger za mladino, in celo vrsto mladinskih spisov. Kot predsednik učiteljskega društva, ki je sklenilo izdajati mladinske spise (izvirne ali pa v dobrih prevodih), je spisal sam mnogo lepih stvari — omenimo njegov „Zakaj? — Zato!“ — in tudi svoje tovariše je izpodbujal k temu idealnemu delu. Tako je on eden izmed prvih bojevnikov za našo mladinsko literaturo. Živi sedaj za-se in se je posvetil probujenju svojega domačega kraja, kjer deluje na vseh narodnih poljih. Idealnemu Slovincu, ki ni nikdar imel pred očmi svoje lašne koristi, temveč le korist cele domovine, naj bo usojeno učakati tiste lepše dni za narod, ki si jih je vedno želel in ki je za njih skozi vse življenje delal po svojih močeh.

GLASBA.

ROZAMUNDA.

Spevoigra v treh činih. Spesnil ** 1911.

(Dalje).

Teuerdank.

Previdno izprašujmo ga,
kakove paši so cvetice,

Minefrid.

kateri je najlepše lice,

Vsi.

najlepše lice.

Teuerdank.

Li mar

od nas bi vzel kak dar?

Don Rosa.

Košaro celo dam takoj
za krasotico mu s seboj.

Sforza.

A paša dev po več ima.

Don Rosa.
Najlepši dam vse, to se zna.

Minefrid.
Najlepše naj pove ime,

Teuerdank.
in če kedaj na svetlo gre,

Sforza.
kupavat lepih si stvari.

Teuerdank.
Tokrat najlaže se vlovi.

Don Rosa.
Kako?

Sforza.
To lahko baš ne bo.

Teuerdank.
Le premeteni bodimo!
Če gledat pride k nam stvari,
Obkolimo jo brzo vsi.

Don Rosa.
Od zadaj brž jo primem jaz.

Sforza.
A vpila bode na ves glas.

Teuerdank.
Najprej ji usta zamašimo,

Minefrid.
pa brzo v vrečo jo vlovimo,

Sforza.
povežimo in odnesimo,

Don Rosa.
na konjih z njo ko blisk zbežimo.

Sforza.
A kdo potem je vitez smel,
ki paši devo je odvel?

Teuerdank.
Kot prsti ene smo roke
deležni vsi pohvale te.

Vsi.
Kot prsti ene smo roke
deležni vsi pohvale te.

Teuerdank.
Ni jeden več, ni jeden manje

Vsi.
ni jeden več, ni jeden manje

Teuerdank.
od tega hvale naj ne žanje

Vsi.
od tega hvale naj ne žanje.

Teuerdank.
Pozor!

Minefrid.
Že tu je debeluh. (*Evnuh se je približal.*)

12. Prizor.
(*Vitezi pristopijo k evnuhu.*)

Sforza (*evnuhu*).
Vi paše menda jeste kruh.

Abdalah
Da, da.

Don Rosa (*kazaje na jerbas.*)
Bo z nami kaj kupčije?

Abdalah.
Že poln je jerbas sladkarije.

Teuerdank.
A lepotičje ljubijo
pač paše deve prav tako.

Minefrid.
Pač dev ima na izprebero.

Abdalah (*tiho*).
Najlepšo izmed njih Djouhero.

Vsi.
Kaj damo ti zanjo?

Abdalah.
Čaroben vam je biser to,
da zmedel vseh bi moških glave,
tako vam divne je postave.

Sforza (*vitezom na stran*).
To tista je —

Teuerdank.
proslavljena,

Minefrid.
taista je,

Don Rosa.
zastavljena.

Sforza.
Zdaj dobro vse prevdarimo.

Teuerdank.
Kako ga osleparimo.

(Dalje prihodnjič.)

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hišvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL
 LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Miklošičeve
(Franciškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Žiro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4³/₄⁰/₀

Stanje hranil. vlog
dvajset
milijonov

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

je imela koncem leta 1912 660 milijonov kron denarnega prometa, 42 milijonov kron vlog in 1 milijon 330 tisoč kron rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₂⁰/₀

brez odbitka. Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo o. kr. deželne vlade. - Hranilnica posoja na zemljišča in poslopja proti 5¹/₄% obrestim in najmanj 3/4% amortizacije. Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. - Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.

Ljubljana, Prešernova ulica števil. 3.

Največja slovenska hranilnica!